

ЛІТАРАТУРА МАСТАЦТВА

24

КАСТРЫЧНІКА

2003 г.

№ 43/4228

Валянціна КАДЗЕТАВА:

“Калі ж улічыць, што “жывыя пісьменнікі” для большасці вясковых школьнікаў — гэта нешта з галіны фантастыкі, застаецца разлічваць толькі на школу, на майстэрства і духоўнае багацце выкладчыкаў літаратуры”.

Алесь ЯСКЕВІЧ:

“Вытокі айчынай духоўнай традыцыі трэба весці з тых лёсавызначальных пачаткаў нашай гісторыі, калі шматпляменная Белая Русь складала важнейшую паўночна-ўсходнюю частку славянскай прарадзімы”.

НАТХНЕНАЯ СОНЕЧНЫМ ВОДАРАМ

Заўтра
спраўляе свой юбілей
вядомая мастачка,
заслужаны дзеяч
мастацтваў Беларусі
Нінель ШЧАСНАЯ.

Нататкі
пра жыццё
і творчасць
Нэлі Іванаўны
чытайце на стар.

12-13

Фота Кастуся ДРОБАВА

КОЛА ДЗЁН

Напярэдадні 85-годдзя камсамола ЦК Грамадскага аб'яднання "БРСМ", Рэспубліканскі цэнтр творчай і навуковай моладзі і ТЮГ правялі сустрэчу з лаўрэатамі прэміі камсамола ў галіне навукі і мастацтва, імёны якіх ўпісаны ў гістарычны партрэт нашай краіны. Сустрэча прайшла пры поўнай залы ў Тэатры юнага глядача.

КЛОПАТ ТЫДНЯ

Да 2009 года ў сталічных мікрараёнах Малінаўка, Сухарава і Лошыца будуць пабудаваны тры новыя паліклінікі. Такое рашэнне змяшчаецца ў Праграме развіцця першаснай медыка-санітарнай дапамогі ў Мінску на 2003—2007 гады. Ужо ў 2004 годзе плануецца пачаць будаўніцтва паліклінікі ў мікрараёне Малінаўка-8, бо існуючая 25-я паліклініка перагружана больш як у 1,5 разы. Яшчэ адзін аб'ект першачарговага значэння — шматпрофільная паліклініка на 850 наведванняў у змену з дзіцячым і стаматалагічным аддзяленнямі ў мікрараёне Сухарава-2. Яе плануецца ўвесці ў эксплуатацыю ў 2009 годзе.

ДАМОЎЛЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

Папярэдняя дамоўленасць аб павелічэнні ў 2004 годзе квот на пастаўкі беларускага тэкстылю ў краіны Еўрасаюза дасягнута ў ходзе перагавораў з Еўрапейскай камісіяй, якія праходзілі ў Бруселі. Паводле інфармацыі МЗС, дазвол атрыманы ў абмен на лібералізацыю ўмоў доступу на беларускі рынак тэкстылю, які пачаўся з краін Еўрапейскага саюза.

НАПАМІН ТЫДНЯ

У нашай краіне завяршаецца перыяд дзеяння "летняга" часу. Традыцыйна гэта прыпадае на апошнюю нядзелю кастрычніка. У гэтым годзе пераход на "зімні" час адбудзецца 26 кастрычніка ў 3 гадзіны ночы, калі стрэлкі гадзіннікаў будуць пераведзены на 1 гадзіну назад.

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

У студзені—верасні па дапамогу ў працаўладкаванні афіцыйна звярнулася 246,5 тыс. грамадзян нашай краіны — такія лічбы маюцца ў дэпартаменце па занятасці насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны. У цэлым, з улікам 130,5 тыс. чалавек, што былі зарэгістраваныя беспрацоўнымі на пачатку года, сёлета пошукамі працы займаліся ўжо 377 тыс. грамадзян краіны. Амаль 80 працэнтаў з іх вырашылі звольніцца з ранейшай работы па ўласным жаданні. У выніку скарачэння штатаў беспрацоўнымі сталі 16,5 тыс. чалавек. На 1 кастрычніка статус беспрацоўнага мелі 139,4 тыс. грамадзян нашай краіны.

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

У гэтым годзе, паводле апошняй інфармацыі Рэспубліканскага цэнтра гігіены, эпідэміялогіі і грамадскага здароўя, агульная колькасць пацярпелых ад ужывання грыбоў у нашай краіне перавысіла ўжо сотні чалавек. Найбольш атручаных грыбамі на Гомельшчыне — 91 чалавек, у Мінску пацярпелі ад грыбоў — 86 чалавек, у Гродзенскай вобласці — 44, Брэсцкай — 35, Віцебскай — 29.10 чалавек, якія атруціліся грыбамі, не ўдалося ўратаваць.

СТАРТ ТЫДНЯ

У ноч з 8 на 9 кастрычніка стартваў чарговы, 87-ы чэмпіянат НХЛ. У розыгрышы ўдзельнічаюць 30 каманд, якія правядуць 1230 матчаў. Кожны клуб меў права заявіць 23 ігракі, у выніку сёлета ў НХЛ выступае 690 хакеістаў. Сярод іх — два беларусы: абаронца сёлетняга фіналіста Кубка Стэнлі "Анахайма Майці Дакс" Руслан Салей і форвард двухразовага ўладальніка (1991—92) Кубка Стэнлі "Пітсбург Пінгвінс" Канстанцін Кальцоў.

ЗАЎСЁДЫ МОЖНА ПАПІСАЦА!

Шаноўныя чытачы! На "ЛіМ" ніколі не позна падпісацца. Кошт індыўідуальнай падпіскі на 1 месяц — 2500 рублёў. Індыўідуальны індэкс — 63856. Кошт ведамаснай падпіскі на 1 месяц — 4000 рублёў. Ведамасны індэкс — 63857.

НАДЗЁННАЕ

Бездухоўнасць. Жорсткасць. Абыякавасць да лёсу свай Радзімы і нават лёсу самых блізкіх людзей. Гэтыя жудасныя, без перабольшання, з'явы нохта спрабуе тлумачыць выключна цяперашнім эканамічным становішчам: "Не до жиру — быть бы живу". Пад "жиром" на ўвазе маецца, вядома ж, не ўласна "жир", а такія паняцці, як прыстойнасць, годнасць, сумленне.

еца мастацкае слова, сілу якога, на жаль, даўно належным чынам ацаніў і сёй-той з нашых "зычліўцаў", хто меў — і мае! — мэтай звесці наш народ да заапагічнай стадыі існавання.

"Літаратура, тэатры і кіно — усё будзе паказваць і ўспяляць самыя ганебныя чалавечыя пачуцці. Мы будзем усяляк падтрымліваць тых "творцаў", якія стануць распаўсюджаць і ўдзельнічаць у чалавечую свядомасць культ сексу, насілля, садызму, здрадніцтва — усялякай разбэшчанасці... Будзем вырываць духоўныя карані, апашляць асновы народнай маральнасці..."

Працытаванае мною прагучала з вуснаў вядомага ідэолага "халод-

евікамі, трылерамі, эротыкай... Дарэчы, нядаўна па тэлевізары мы мелі магчымасць паглядзець вяселле, дзе і жаніх, і нявеста былі (як бы гэта далікатней вымавіць) мужчыны з нетрадыцыйнай сексуальнай арыентацыяй. Адносіны аўтара перадачы да "граху сядомскага" падаліся мне даволі лаяльнымі.

А мы, што ж мы, пісьменнікі, асветнікі і проста грамадзяне з цвярозым розумам і нескажонай "арыентацыяй"? Няўжо мы моўчкі будзем глядзець на гэтую ўсёдазволенасць, якую сёй-той імкнецца падаваць пад выглядом дэмакратыі?

"А што ж мы? — уздыхаюць пісьменнікі. — Наша "немаўчанне"

ПРА ІДЭАЛОГІЮ, АШЧАДНАСЦЬ І ...«ЛАМАВОГА КАНЯ»

Толькі ж хіба не было на нашай памяці значна горшых эканамічных сітуацый? Былі. І неаднойчы. А вось такога душэўнага спусташэння, такой масавай, прабачце, дэградацыі асабіста я не памятаю. Разважаю пра надзённае, пра будучае сваіх сыноў, маладога пакалення ўвогуле і ўсё больш сцвярджаюся ў думцы: тое, пра што з болей мы гаворым сёння, — выдатак славутай "деідеологизации" (ну і слова ж!), якая пачалася прыблізна гадоў дзiesięць таму. І не варта, па-мойму, здзіўляцца, калі ў адказ на пытанне, што ж такое ідэалогія, і першы, і другі, і трэці разгублена паціскае плячыма. Дарэчы, адзначнага адказу на гэтае ж пытанне, здаецца, пакуль не могуць даць нават сацыёлагі. І ўсё ж, дзякаваць Богу, мы нарэшце прыходзім да высновы: без дакладна распрацаванай сістэмы прававых, маральных і іншых норм (якую б назву тая сістэма ні мела: "ідэалогія", "нацыянальная ідэя" і г.д.) ніяка дзяржава існаваць не можа. Хацелася б, каб як найхутчэй мы прыйшлі і да высновы, што арганічнай часткаю той сістэмы, так бы мовіць, яе правадніком з'яўля-

най вайны" А. Далеса амаль шэсць дзесяцігоддзяў таму. Але... зазірніце ў кніжніцы — і не толькі ў кніжніцы, а практычна ў любыя — крамы, кіёскі, вакзалы, пераходы метро. Колькі паскудства (язык не паварочваецца назваць гэта кнігамі ці часопісамі) у заманліва яркіх вокладках! І, як гэта ні сумна, сярод прозвішчаў вытворцаў той нізкапробнай прадукцыі ўжо не толькі замежныя, як тое было раней, прозвішчы... І мне, нібыта на яве, бачыцца пераможная ўсмешка "ідэолага" і мітуслівыя вочы "творцаў", якія ў прадчуванні "ўсялякай падтрымкі" — перш за ўсё тлустага кавалка — выдасканальваюцца ў смакаванні самых агідных людскіх памкненняў.

"Не до жиру"..." "Рыначная эканоміка..." "Абы куплялі..."

І купляюць. І пераймаюць. Юнакі — "супергерояў", у якіх, па словах пазта Міколы Мятліцкага, "...пружыцца мускулатура, і аніводнай звіліны", дзяўчаты — размаляваных лялек, не абцяжараных такімі "комплексамі" (сёння гэта так і называюць — "комплекс"), як цнатлівасць, сціпласць і дзівочы гонар. Ну а тут яшчэ тэлебачанне і кіно з ба-

— гэта кнігі. А кніга — выдавецтвам цяпер цяжка".

Так, пісьменнікі доўгімі гадамі чакаюць выдання сваіх кніг (дзяржаўныя сродкі трэба ашчаджаць!), кнігі, у пераважнай большасці, вельмі патрэбных, сучасных. Стомленьня чаканнем, прапануюць настаўнікам вывучаць сучасную літаратуру па часопісных публікацыях.

Я працую ў адной з буйных вясковых школ. У бібліятэцы на працягу апошніх 5—6 гадоў не з'явілася ніводнага новага ні рускамоўнага, ні беларускамоўнага літаратурна-мастацкага выдання! І сітуацыя такая бадай што тыповая (зноў жа ашчаджаюцца дзяржаўныя сродкі!). Такая ашчаднасць нагадвае мне ашчаднасць адной маёй знаёмай, якая заўжды купляла тканіны на 10—15 сантыметраў меней, чым тое трэба было, каб атрымалася годная сукенка. І краўчына мусіла "мудрыць": ушывала з абрэзкаў кліны, звужала рукавы і ўсёкае такое... У выніку абноўкі мелі выгляд. Дакладней — ніякага выгляду не мелі.

Але ж мы не сукенкі шыем — хоць і гэта справа няпростая — мы ж "далучаем маладое пакаленне

снага асэнсавання агульначалавечых праблем, якія паставілі на мяжу выжывання чалавечую цывілізацыю, культурна-ментальных асаблівасцяў беларускай нацыі, беларускага грамадства і сучаснага чалавека. Беларуская перспектыва можа быць пабудавана толькі пры ўмове комплекснага, адначасовага рашэння і нацыянальных, і рэгіянальных, і глабальных праблем.

Узровень адукацыі, навукі і культуры на Беларусі заўсёды быў досыць высокі. Не дзіўна, што безліч навукова-практычных і асветніцкіх праектаў рэалізуецца ў нашай краіне і сёння. Ніхто не аспрэчвае важнасці і знач-

практычных праблем, якія стаяць перад сучасным беларускім грамадствам, нашай нацыяй і дзяржавай.

Сёння найважнейшым бачыцца дакладнае акрэсленне беларускіх перспектыв і беларускай мадэлі развіцця ў сучасным свеце, які перажывае новую, чарговую хвалю інтэнсіўных глабальных трансфармацый. Як не згубіцца ў геапалітычных кантэкстах і агульначалавечых праблемах, як захаваць і развіваць нацыянальную культуру і мову, лепшыя традыцыі свайго народа, а галоўнае — як працаваць з беларускай традыцыяй на вырашэнне глабальных, а не толькі вузканациональных,

Скарынаўскі цэнтр рыхтуе чарговую Міжнародную канферэнцыю, на гэты раз пры падтрымцы ЮНЕСКА, якая адбудзецца ў Мінску 10—12 снежня 2003 г., — "Міжкультурны дыялог: нацыянальна-культурнае і духоўнае развіццё Беларусі ва ўмовах глабалізацыі". Пракаментаваць праблему, якія выносяцца на абмеркаванне нашых чытачоў, мы папрасілі аўтара праекта, дырэктара ІІНАЦ Імя Ф.Скарыны ЛЮБОЎ УЛАДЫКОЎСКУЮ-КАНАПЛЯНІК.

Папулярызуючы па меры мажлівасцяў беларускую культуру і распаўсюджаючы веды пра Беларусь у свеце, Скарынаўскі цэнтр неаднаразова пераконваўся, што перадусім неабходна вырашыць свае ўнутраныя праблемы — дакладна акрэсліць беларускую мадэль развіцця, вызначыць нашы прыярытэты ў сацыяльна-культурнай сферы з гледзішча, натуральна, нацыянальных інтарэсаў.

"Беларускую мадэль", беларускую місію немажліва ажыццявіць без цэласнага, комплек-

насці паасобных вузканавуковых даследаванняў і тэматычных канферэнцый, але часта так і хочацца запытаць: і што з таго вынікае? Апрача, безумоўна, далёкіх навуковых мэтай, калі навука існуе дзеля навукі і іншых раскошаў. Адным словам, апрача сваіх прафесійных і навуковых інтарэсаў, асабістых кар'ер і розных выгод, усё мы маем, не забывайма, і патрыятычны абвязак. Для інтэлігенцыі, інтэлектуалаў ён палягае, мне падаецца, у тым, каб накіраваць увесь свой патэнцыял на пошук спосабаў вырашэння тых канкрэтных

лакальных, дробных, прыватных, аўтаномных задач, — вось на якія пытанні мы мусім сёння шукаць адказы. Інакш асудзім сябе і свой народ на вечную адсталасць ад цывілізаванага свету, а мары аб запатрабаванасці нашай незрэалізаванай духоўнасці згаснуць пад абломкамі вечнай унутранай барацьбы. Сучаснае беларускае грамадства традыцыйна несалідарнае, падзеленае праз невырашальныя супярэчнасці, і скансалідавацца можам толькі праз агульную ідэю, справу, і толькі праз арыентацыю не так на мінулае, як на супольную бу-

ДУМАЮЧЫ ПРА СУПОЛЬНУЮ БУДУЧЫНІЮ

да скарбніц айчыннай культуры". Тут ужо "кліны ўшываць" — неда-равальна.

Калі ж улічыць, што "жывыя пісьменнікі" для большасці вясковых школьнікаў — гэта нешта з галіны фантастыкі, застаецца разлічваць толькі на школу, на майстэрства і духоўнае багацце выкладчыкаў літаратуры. Ну а тут — свае праблемы. Іх сёння вялікая колькасць, але я спынюся толькі на трох.

Праблема першая — праграмныя творы. Пераглядаеш праграму, і ствараецца ўражанне, што ў асяродку яе складальнікаў дзейнічае вельмі шкодная, але вельмі ўплывова асоба з даручэннем выклікаць у дзяцей алергію на літаратуру ўвогуле. Чым жа яшчэ растлумачыць, што для вывучэння ў школе прапану-

жо і тут ашчаджаем?! Што ж мы маем у выніку? Амаль поўную неадпаведнасць падручніка праграме. І вось такую мову: "І съезд наших писателей в истории литературы знаменует собой переход от литературного полицентризма к монолизму, от свободы творчества, которое проявилось, в частности, в многовариативности альтернативных концепций к культивированию и постепенной догматизации единственной эстетической системы..." (Русская литература XX века, часть I, составитель А. Пронина, стр. 338).

Ну, вядома, ясна, што падумае і вырашыць нармальнае дзіця пасля чытання такога рода падручніка літаратуры. Ва ўсялякім выпадку, любові да мастацтва ён не адчуе.

вучнёўскімі сшыткамі". Абмяркоўвалася нават пытанне пра неабходнасць змянення колькасці вучэбных гадзін на тарыфную стаўку: не 18, а 12 у тыдзень. Тлумачылася гэтая неабходнасць і тым, што на падрыхтоўку да ўрокаў літаратуры патрабуецца больш часу, чым да якога іншага, і тым, што настаўнік літаратуры павінен быць заўжды ў курсе літаратурнага жыцця — быць усебакова развітаю асобаю, цікавай для вучняў.

Але ішоў час, на змену адным кіраўнікам прыходзілі другія, і паступова нават размовы на памянёную тэму сціхлі. Больш за тое — на воз "ламавому каню" ў дадатак да вучнёўскіх сшыткаў ускінулі яшчэ сякія-такія "дробязі". Чаго вартыя толькі календарна-тэматычныя планы з сямі-васьмі раздзелаў! Іх прапанавалі (загадалі!) пісаць нам і пакуль толькі нам, мовазнаўцам, у сёлетнім годзе. А яшчэ ёсць рабочыя планы, справаздачы, анкеты... Бывай, "трепетная лань"!

Вось пішу пра набалелае, пішу не я першая і, вядома ж, не апошняя, і думаю: няўжо зноў, як гэта было ўжо неаднойчы пры абмеркаванні, здавалася б, жыццёва важнага, "пошумим и разойдемся"? Няўжо тыя, ад каго ў найбольшай ступені залежыць вырашэнне "запрабаванага часам", не прыслухаюцца да нас?

А вось да гэтых слоў вытрымка з сачынення васьмікласніцы Лукскай школы-сада Юлі Гарбачовай (урыўкі былі змешчаны ў мясцовым друку):

"Дарослыя сцвярджаюць, што мы, падлеткі — амаральныя істыты, "отморозки", якіх цікавіць толькі секс ды наркатыкі. Але ж скажыце, хто дае падлеткам наркатыкі? Хто піша і выдае брыдкія кнігі? Хто стварыў і дапусціў да паказу такі агідны фільм для падлеткаў і пра падлеткаў, як "Яблычны пірог"? Хто паслаў на вайну ў чужую далёкую краіну двух юнакоў з нашай школы, і чыя віна, што абодва яны — Руслан і Коля — глядзяць сёння на нас з фотаздымкаў у жалобных рамках?

...Тое, якімі будзем мы, моладзь, ува многім, вельмі многім залежыць ад вас, дарослыя!"

Валянціна КАДЗЕТАВА

юцца занадта складаныя для дзіцячага і падлеткавага разумення творы, сярод якіх, да таго ж, шматомнікі, змест якіх адольць можа не кожны дарослы?

Чаму скарачаюцца гадзіны на вывучэнне літаратуры? — пытаюцца настаўнікі, але ж пытанні застаюцца без адказу.

Праблема другая — падручнікі. Ведаецца, у якім годзе выдадзены падручнік па рускай літаратуры для адзінаццатага класа? У 1991. Гэта па такім падручніку мы мусім працаваць сёння. Няў-

Праблема трэцяя — празмерная загрузанасць настаўнікаў, і асабліва настаўнікаў-філолагаў, нікому не патрэбнай паператворчасцю. Вельмі доўга, недзе на працягу двух дзесяцігоддзяў, на старонках асветніцкіх выданняў вяліся дыскусіі пра адметнасць літаратуры як школьнай дысцыпліны, пра своеасаблівасць працы і псіхалагічнага вобліка выкладчыка літаратуры: "Настаўнік літаратуры павінен быць "трепетной ланью", а не ламавым канём, які паслушліва цягне воз з

дучыню. Гэта як у сужэнскім жыцці — што даюць успаміны пра былыя крыўды, калі ўсё роўна трэба будаваць сумеснае жыццё. Перадусім неабходна ж кансалідаваць саму нашу інтэлігенцыю пад эгідай яе лёсавызначальнай ролі, якая па-над палітычнай кан'юнктуры. І толькі потым можна гаварыць пра такую салідарнасць беларускага грамадства, якое незалежна ад рознасці сваіх перакананняў і светапоглядаў за безумоўны прырытэт прымае Беларусь. Як у сучаснай Польшчы, дзе зашмат сацыяльна-эканамічных праблем, аднак жа незалежна ад сваёй, напрыклад, палітычнай платформы ці жыццёвай пазіцыі, стаўлення да ўступлення ў Еўразвяз "Бог, Гонар, Айчына" застаюцца святымі для ўсіх. (Праўда, сёння на многіх кашулях палякаў можна прачытаць яшчэ і варыянт "Бог, Гонар, Айчына, Нацыя, Сям'я", што толькі ўзмацняе сэнс традыцыйнай польскай нацыянальнай ідэі). Тым не менш, калі пачынаеш гаварыць пра нацыянальную ідэю ці духоўныя, хрысціянскія ідэалы дзе-небудзь у Еўропе, гэта ўспрымаецца як крайні кансерватызм, калі не адсталасць.

Беларуская інтэлігенцыя павінна вырашыць яшчэ адну звышзадачу — пераканаць палітыкаў у неабходнасці сацыякультурнай экспертызы. Гэта азначае, што толькі прафесіяналы, а ў нашым выпадку людзі, што дасканала ведаюць беларускую традыцыю і сусветны вопыт, могуць прапанаваць аптымальны

шлях у сацыякультурнай сферы, зрабіць аналітычны прагноз магчымых наступстваў пры рэалізацыі той ці іншай мадэлі развіцця Беларусі.

СЭНС ДЫЯЛОГА ПАВІНЕН БЫЦЬ У ПРАФЕСІЙНАЙ ЭКСПЕРТЫЗЕ САЦЫЯКУЛЬТУРНЫХ СЦЭНАРЫЯЎ. ДУМАЮ, ШТО БЕЛАРУСКАЯ ІНТЭЛІГЕНЦЫЯ МОЖА ПРАПАНАВАЦЬ НЕ ПРоста ІДЭЮ, АЛЕ Тэхналогію яе рэалізацыі.

Асобнай увагі і гаворкі заслугоўвае праблема духоўна-маральнага ўзроўню нашага грамадства, якая ў найбольшай меры датычыць духоўнага стану кожнага асобнага чалавека. Увогуле ж праблемы нацыянальныя, грамадскія падаюцца невырашальнымі без вырашэння праблемы чалавека. Праблема ж асобы на ўсёй постсавецкай прасторы распрацавана даволі слаба. Тым не менш, ад духоўнага, інтэлектуальнага ўзроўню, ад грамадзянскай і нацыянальнай самасвядомасці залежыць асабістая годнасць і ў канчатковым выніку — грамадзянскі мір, фарміраванне грамадзянскай супольнасці, яе развіццё, маральнае здароўе, нацыянальная годнасць і воля.

Такім чынам, мэта нашага праекта — распрацоўка асноў стратэгіі нацыянальна-культурнага і духоўнага развіцця Беларусі ў кантэксце глабальных працэсаў. Мы павінны зрабіць аб'ектыўны, навуковы аналіз сучасных тэндэнцый у сферах нацыянальна-культурнага і духоўнага жыцця Беларусі ў сусветным кантэксце і прапанаваць сістэму мер, накіраваных на ўстойлівае развіццё беларускай нацыі, што акурат дазволіць выпрацаваць тэхналогію рэалізацыі аптымальнага сцэнарыя сацыякультурнага развіцця Беларусі.

На абмеркаванні Скарынаўскім цэнтрам выносяцца наступныя праблемы:

- сацыякультурны кантэкст феномену глабалізацыі;
- духоўныя ідэалы і сацыяльныя трансфармацыі: беларускае грамадства ў міжцывілізацыйнай перспектыве;
- роля сацыякультурнай экспертызы ў нацыянальным развіцці;
- інтэлігенцыя: праблема кансалідацыі грамадства;
- захаванне нацыянальнай ідэнтычнасці ў супольнасці аб'яднанай Еўропы;
- беларуская нацыянальная культура і геапалітычныя працэсы;
- міжмоўнае ўзаемадзеянне ў эканамічна-культурнай перспектыве;
- мова як сродак нацыянальнай самаідэнтыфікацыі і формы яе быцця ў пераходных грамадствах;
- нацыянальная ідэя — мінулае ці будучыня?

КАРУПЦЫЯ — КАРОЗІЯ НЕ ТОЛЬКІ ЧЫНОЎНІЦКАЙ ДУШЫ...

Па звестках міжнароднай арганізацыі "Транспарэйтынг інтэрнэшнл" у спісе з 133 краін, у якіх вызначаўся ўзровень супрацьдзеяння карумпіраванасці, Беларусь займае 53 месца. За ёй — Армения (78 месца), Расія (86), а Казахстан, Малдова і Узбекістан увогуле замкнулі першую сотню.

Яшчэ больш далей у спісе аказаліся Украіна (106) і Кіргізія (118 месца). Найгоршая сітуацыя зафіксавана ў Таджыкістане, Грузіі і Азербайджане. А самымі карумпіраванымі краінамі свету спецыялісты прызналі Бангладэш і Нігерыю.

Пра карупцыю, як сацыяльную з'яву, якая была шырока распаўсюджана яшчэ ў Спарце 2-й паловы IV стагоддзя, распавядаюць Арыстоцель, Геродот, Ксенафонт, Паўсаній, іншыя філосафы і навукоўцы. На іх думку, у асяродку вышэйшага спартанскага кіраўніцтва панавала масавае хабарніцтва, асабліва ў канцы Пелапанескай вайны, калі грашовы наплыў у краіну намнога павялічыўся. Але гэта багацце, як вядома, не адаравіла сацыяльна-эканамічную сітуацыю дзяржавы, наадварот, пагоршыла яе, бо капітал, які асядаў у кішэнях спартанскай эліты, быў мёртвы. Такім чынам, Спарта хуткімі крокамі ішла да панавання кланавай алігархіі.

Якія ж прычыны ўплываюць на маштабы карупцыі ў нашай краіне? Як сведчыць статыстыка, толькі за мінулы год у Беларусі было выяўлена каля 18000 эканамічных злачынстваў, у кожным з якіх ёсць прыкметы карупцыі. У большасці з іх фігуруе дзяржаўны служачы. Менавіта ён і з'яўляецца той зацікаўленай фігурай для дзейнасці злачынных групавак і асобных махляроў, якія без службовай інфармацыі банкаў, аукцыёнаў, праваахоўных органаў, падатковых службаў, вядома ж, не могуць існаваць.

Чым жа заахваціць чыноўніка, і ўвогуле, што трэба зрабіць, каб ён выконваў свае абавязкі старанна і добрасумленна? Некаторыя з аналітыкаў прапануюць павялічыць яму заробковую плату да такіх памераў, каб ён, як кажуць, "зубамі" трымаўся за сваю пасаду, каб баяўся яе згубіць. Але ж практыка гаворыць пра адваротнае — памеры заробковай платы чыноўніка не ўплываюць на яго прадажнасць. У некаторых краінах, як, напрыклад, Галандыя, дзе ўзровень жыцця дзяржслужачага даволі высокія, практыкуюць ратацыю чыноўнікаў, а ў Кітаі да сённяшняга дня хабарнікаў расстрэльваюць.

У нас, на Беларусі, карупцыю папярэджваюць, а дакладней сказаць, зводзяць яе да мінімальнага межам толькі агульнасацыяльнымі мерамі і мерамі забеспячэння прынцыпу непазбежнасці пакарання. Гэта, як бачна, вельмі эфектыўны тандэм, які дазваляе падыходзіць да гэтай праблемы разумна і дакладна.

Вядома, што пералік злачынстваў, з прыкметамі карупцыі, у якіх не заўсёды галоўнай фігурай з'яўляецца дзяржаўны служачы, значна большы. Сюды ўваходзяць сферы сацыяльных адносінаў, у якіх звычайны грамадзянін трапляе ў залежнасць ад асобы другой арганізацыі ці ведамства пры вырашэнні сваіх сямейных, бытавых, жыллёвых і іншых праблем, а таксама сферы аховы здароўя і адукацыі. Менавіта з апошнімі большасць з нас і сутыкаецца. І калі мы даём хабар доктару ці медыцынскай сястры, то верым, што менавіта такім чынам мы дапамагам сваім родзічам вылечыцца. А вось што датычыць адукацыі, то не задумваемся, што той "куплены" студэнт, які прайшоў у вышэйшую ўстанову за "кошт" бацькавай кішэні, пасля пятага курса становіцца гатовым спецыялістам па карупцыі. Лічачы яе натуральнай часткай сацыяльнай сферы, натуральным інструментам вырашэння сваіх праблем ён будзе прагматычна глядзець наперад не задумваючыся пра духоўнасць і культуру. І калі ўявіць, што такія "спецыялісты" ўжываюцца ў сацыяльныя групы, з якіх у будучым фарміруюцца палітычныя, эканамічныя, ваенныя, культурныя і іншыя эліты, то бачна, якія негатыўныя наступствы нясе карупцыя.

Віктар ПАТАПЕНКА

ПРЫКАВАНЫЯ ДА СЛАВЫ

16 кастрычніка ў Брэсце завяршыўся IV Нацыянальны фестываль беларускіх фільмаў "Брэст-2003". Ужо па традыцыі (трэці фестываль запар) Гран-пры кінафоруму "За лепшае ўвасабленне нацыянальнай тэмы" атрымала дакументальная работа — відэафільм "Апошнія арлы" (рэж. Ігар Бышнеў), які расказвае аб нялёгкай працы арнітолагаў, адносінках чалавека з драпежнымі птушкамі і праблемах іх захавання на Беларусі. Прызям "Крышталны бусел" за

лепшы мастацкі фільм быў узнагароджаны "Павадыр" Аляксандра Яфрэмава. А сапраўдным фільмам-трыумфатарам гэтага фестывалю зрабіўся кінатвор Валерыя Рыбарава "Прыкаваны" (прызы "За лепшую рэжысуру", "За лепшую мужчынскую ролю" У. Гасцюхіну, "За лепшае экраннае ўвасабленне ідэі гуманізму", які ўпершыню ўручылі прадстаўнікі Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прагрэсе). Па меркаванні журы, якое сёлета ўзначальваў рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў Узбекістана Алі Хамраеў, лепшымі з дакументальных і відэафільмаў выглядалі стужкі Анатоля Алая "Салдаты Італіі" і Валерыі Скварцовай "Я тут жыву", а сярод анімацыйных карцін — "Музыка-чараўнік" Алены Туравай. Прызых "За лепшы сцэнарый", "За лепшае музычнае вырашэнне", "За лепшае выяўленчае рашэнне" былі ўручаны Ю. Ляшко (тэлесерыял "Сяброўка Восень"), кампазітару В. Капыцько ("Геній месца"), аператару Т. Логінавай, рэжысёру Г. Адамовіч ("Геній месца"). Сёлета шмат прызоў атрымалі студэнцкія работы. Напрыклад, лепш за ўсіх астатніх жанчын-актрыс сыграла маладая купалаўская артыстка Святлана Кажамыкіна ў студэнцкім кароткамэтражным фільме "Каханне...". Спецыяльнымі прызамі імя народнага артыста Рэспублікі Беларусь М. Пташукі "За лепшую студэнцкую работу", а таксама імя Віктара Турава "За яскравы дэбют у кіно" былі ўзнагароджаны маладыя рэжысёры Андрэй Голубеў і Алег Дашкевіч. Яшчэ адзін спецыяльны імя заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, кінааператара і рэжысёра Ю. Марухіна "За аператарскае майстэрства" атрымаў кінааператар і кінарэжысёр Дзмітрый Зайцаў "За ўнёсак у нацыянальную аператарскую школу".

В. БАРАБАНШЧЫКАВА
НА ЗДЫМКУ: кадр з кінафільма "Прыкаваны".

ТУРАЎСКІЯ ВЕЧАРЫ

26 кастрычніка ў Магілёве распачнуцца "Тураўскія вечары", прысвечаныя вядомаму беларускаму кінарэжысёру Віктару Тураву, які нарадзіўся ў гэтым горадзе акурат 25 кастрычніка. Ладзіць вечары, якія пройдуць у кінатэатры "Радзіма", кінавідэапрадпрыемства "Позірк". У гэтыя дні будзе адкрыта і памятная дошка ў гонар В. Турава.

Знакамітыя старонкі нашай старадаўняй прыналежнасці да сарцавіннага ствала славянскага дрэва мы тут згадваем у сувязі з тым, што менавіта старабеларускае племя дрыгавічоў, самае вялікае і ўплывовае ў старажытнай Славіі (А.Шпілеўскі і інш.), у час другога славянскага рассялення дало этнічны парастак на Балканы, і, у прыватнасці, у раён Салуні, паклаўшы аснову новаму этнічнаму ўтварэнню македонскіх драгавітаў, радзіме першанастаўнікаў славенскіх, роўнаапостальных Кірыла і Мяфодзія, якія сваёй геніяльнай інтуіцыяй разгадалі таямніцы славянскага пісьма і нормы літаратурнай мовы, што заставалася агульнай мовай славян аж да XII стагоддзя, нарэшце, сваімі боганатхнёнымі перакладамі Бібліі і сьвятааіццоўскай літаратуры адкрылі эпоху славянскай кніжнасці, духоўнасці, культуры. У абгрунтаванні нашай прарадзіннай сваяцкасці з зямлёй Кірыла і Мяфодзія сыходзяцца як шматлікая школа балгарскіх славістаў, так і рознагаліновыя аўтарытэты айчыннай навукі: Я.Карскі, М.Доўнар-Запольскі, В.Ластоўскі, М.Гарэцкі, А.Шлюбскі, у сучасным

смірен, и милостив, и любя зело и почитая священнический чин и иначеский и прилежаще почитанию Божественных Писаний и отвращаясь от суетных глумлений, и слезен, и умилен, и долготерпелив» (Полное собрание русских летописей. Т. 9. М., 1962. С. 68).

Другі сын Рагнеды Яраслаў Мудры ў сваім стольнякеўскім княжанні ўвайшоў услед за бацькам, роўнаапостальным Уладзімірам, раўназначным яму дзеячам, у гісторыю не толькі ўсходніх славян, але і ўсяго еўрапейскага свету. Вялікакняжацкі двор поўніўся духоўнымі кнігамі, дарункамі для царкваў і манастыроў. Любімы яго сын быў любамудрам і паліглотам, яшчэ большым кнігалюбом быў другі яго сын — Святаслаў, невыпадкава яго імя носіць знакаміты "Ізборнік Святаслава". "Руская Праўда" Яраслава Мудрага была ці не першым у Еўропе пісаным заканадаўствам ужо новай хрысціянскай традыцыі. Выдатнымі намаганнямі Яраслава Уладзіміравіча стольны Кіеў у кароткі час ператварыўся ў адну з самых уплывовых сталіц: па сведчаньнях заходняга храніста Адама Брэмена, яго называлі красой Усходу і супернікам Канстанцінопаля. Можна

шэвічам ("Пяцікніжка" Маісеева і "Гістарычныя кнігі") на працягу 1502–1514 гг. ствараецца свой самастойны рукапісны біблейскі кодэкс. Паводле сучаснай версіі, менавіта на яго аснове адзінаасобным падзвігам выдатнага дзеяча усходняга Адраджэння, духоўнага асветніка, першаадрукара і энцыклапедыста ў шырокай галіне тагачасных ведаў Ф.Скарына з 1517–1519 гг. у Празе Чэшскай, а з 1525 г. на радзіме ў Вільні ў яго беларускамоўным перакладзе з тлумачальным гласарыем выдаюцца 22 кнігі Старога Запавету, Апостал і ў складзе "Малой падарожнай кніжкі" Псалтыр, наследаваны з нумарамі яго ўласнай арыгінальнай гімнаграфіі (акафісты "Ісусу Пресладкому" і "Предтечи и Крестителю Господню Иоанну"). Да таго ж, у прадмовах "В книги Первьей Царств" і "...Во всю Бивлию рускаго языка" (кідаецца ў вочы напісанне "Бивлии" яшчэ ў старажытным даэразмаўскім чытанні) Ф.Скарына паведамляў "о всех книгах Бивлии, Ветхаго и Новаго Закона, мною на руськи язык выложеных" ("рускай" ён называе родную мову, а "славенскай" — царкоўнаславянскую). Гэта часткова пацвердзілі адшуканыя ў XIX ст.

Вытокі айчыннай духоўнай традыцыі трэба весці з тых лёсавызначальных пачаткаў нашай гісторыі, калі шматплямённая Белая Русь складала важнейшую паўночна-ўсходнюю частку былой славянскай прарадзімы, усю айкумену верхнедняпроўска-прыпяцкага басейна, жывым сведкам якой застаўся этнічны ізалят Палесся (паводле этналагічнай тэрміналогіі Л.Гумілёва).

СКРЫЖАЛІ ДУХОЎНАСЦІ І АДРАДЖЭННЯ

пакаленні — Г.Цыхун, В.Лемцюгова, М.Грынчык, І.Чарота, Г.Тварановіч і інш. У гэтай сувязі М.Гарэцкі царкоўнаславянскую мову, як мову драгавіцкую, лічыў роднай мовай нашых продкаў і сам гістарычны перыяд беларускага пісьменства да XV ст. называў "царкоўнаславянскай" (Гарэцкі М. "Кароткі агляд беларускай літаратуры". "Польмя", 1990. № 5).

Пазней, у эпоху хрышчэння Вялікай Русі, унёсак беларускіх па-сапраўднаму апостальскіх дзеячаў быў асабліва значным у духоўнай асветы ўсходняй Славіі. Асвецце ў яе трансцэндэнтнай этымалогіі як прасвятлення зямлі спазнаннем сусветнай Хрыстовай ісціны. Тут у місіянерскай апостальскай постаці асабліва вызначылася старажытная Полаччына. Так створанае роўнаапостальным Уладзімірам пасольства па дазнанні веры ў іншых народаў ўзначальваў слаўны муж з вялікакняжацкай дружны імем Іаан Палаччын, пачэсна асоба якога вымагае ад нас яшчэ карпатлівых гістарычных даследаванняў. На наш погляд, з першых па велічыні для Беларусі сапраўды апостальскіх, архетыповых асоб усё яшчэ недадзеньнаецца Рагнеда ў яе шматпакутным падзвіжніцкім лёсе. Паганскі перыяд яе дынастычнага замужжа застаўся ў гістарычным ценю. Але як толькі зазвала зера хрысціянства на ўсходнеславянскіх землях, мудрая і мужная палачанка па прыкладзе роўнаапостальнай Вольгі (Алены), якую летапісец называе "мудраеішай з усіх людзей", робіць лёсаносны для беларускага краю духоўны выбар. На прапанову Уладзіміра, які па хрышчэнні заключыў дынастычны шлюб з візантыйскай царэўнай, каб Рагнеда выбрала годнага мужа з князёў і баяраў, наша князёўна прамовіла гістарычныя словы: "Царыцаю я была, царыцаю і застануся... А калі ты спадобіўся сьвятога хрышчэння, то і я магу быць нявестай Хрыстовай і прыняць анельскае аблічча". І з імем Анастасіі (Увакрэсенне) стала першай ва Усходняй Русі манахняй і ігуменняй заснаванага ёю манастыра ў Заслаўі.

Паводле гістарычных звестак, старэйшы сын Рагнеды князь Ізяслаў быў пачынальнікам пісьменства на Полаччыне: яго пячатка з надлісам, паводле М.Ермаловіча, лічыцца ледзь не самым раннім усходнеславянскім пісьмовым помнікам. Аўтар Ніканавскага летапісу натхнёна апісвае полацкага ўладара як асобу рэдкай хрысціянскай духоўнасці, асветніка манаскага складу: "Бысть же сий князь тих и кроток и

толькі вытлумачыць прамысленнем Божым, як ён, зрабіўшы Кіеў носьбітам узорнай культуры і духоўнасці на кантыненте і, павязушы дынастычным сваяцтвам асноўныя каралеўскія двары Еўропы (дамагаючыся шлюбу з яго дочкамі, каралевічы служылі рыцарамі ў вялікакняжцкім войску ці намеснікамі абласцей), не толькі змог абараніць маладую праваслаўную краіну ад няспынных варажых нашэсцяў, але і сваёй дальнабачнай дыпламатыяй садзейнічаў усталяванню працяглага міру на Захадзе.

Дзіўная пасіянарнасць гэтай выдатнай гістарычнай асобы знаходзіць вытлумачэнне ў гранічна выпрабавальных варунках ранніх гадоў жыцця князя. Прычына — цалкам духоўнага плана. Спружына яго нейтаймоўнай, усюдыснай, мудрапраграманай дзейнасці пачала раскручвацца пасля цуду ацалення яго ад дзесяцігадовага паралошу ног манаскім зарокам і малітоўным падзвігам маці Рагнеды, па тым часе ўжо ігуменні Анастасіі.

Першай сьвятой ва ўсходнеславянскім свеце ўшаноўваецца славуца яе наступніца, маці зямлі Беларускай ігумення Еўфрасіня Полацкая, якая сваёй вялікай асветніцкай дзейнасцю, манаскім падзвіжніцтвам набліжала пералом, перамогу над жудаснымі паганскімі звычаямі краю.

Неўзабаве незвычайнай сілы духоўны агонь успыхнуў у другім канцы Беларусі ў светазорнай асобе Кірыла Тураўскага, манаха строгага падзвігу, паэзіі ступніка, непераўздыдзенага ў сваю эпоху духоўнага пісьменніка, невыпадкава названага сучаснікамі "Златоустом, паче всех воссиявшим нам на Руси". Гімнаграфія сусветнага значэння айчыннага псалмапеўцы, экзэгетычна заглыбленая сімволіка яго прыпчаў усё яшчэ расчываецца і інтэрпрэтуецца да нашага часу.

Мы мелі сусветна вядомыя дасягненні аднолькава ва ўсіх галінах духоўна-культурнай асветы, нягледзячы, здавалася б, на суцэльна выпрабаваны абставіны нацыянальнай гісторыі. Сярод іх найперш належыць адзначыць унікальныя набыткі айчыннай бібліястыкі і перакладу Сьвятога Пісанья. Услед за складаннем поўнага зводу славянскай (Генадзьеўскай) Бібліі ў Ноўгарадзе (1499), у якім, па звестках, удзельнічалі і беларускія багасловы, адразу знакамітымі нашымі кніжнікамі Мацеям Дзесятым ("Дзесяціглаў") і Фёдарам Яну-

Я.Ф.Галавацкім у бібліятэцы Львоўскага Ануфрыеўскага манастыра рукапісы перакладаў з падобнымі да скарынаўскіх прадмовамі трыццаці кніг Старога Запавету (Чацвёртая Ездры, Тавіта, Макавеяў, шаснаццаці прарокаў). А за Скарынавай Бібліяй, мяркуецца, у яўрэйскім асяродку з'явіліся выдатныя беларускія пераклады адзінаццаці кніг Старога Запавету, вядомых пад назвай "Кодэксу 262", і выключная па дакладнасці перакладу польскамоўная Біблія пры двары Радзівіла Чорнага, што, побач з іншымі, закладвала высокакваліфікаваныя традыцыі польскай бібліястыкі.

Эпахальнай падзеяй у славянскім рэгіёне з'явілася выданне ў ВКЛ на аснове Генадзьеўскага зводу першай славянскай друкаванай (Астрожскай) Бібліі 1581 г., якая на працягу двух стагоддзяў абслугоўвала кананічныя патрэбы славянправаслаўных памесных царкваў. Гісторыя пакінула надзвычай красамоўныя водгукі аб ёй як знамянальным дасягненні ў сусветнай бібліястыцы. Знакаміты славянскі "будзіцель", чэшскі славіст І.Добраўскі аддаваў палову сваёй бібліятэкі за гэты неацэнны духоўны скарб у славянскай культуры.

ры, а вядомы каталіцкі гамілет М. Андрэла-Арасвігоўскі (XVII ст.), паводле яго прызнання, ахвяраваў усёй заходняй верай дзеля Астрожскай Бібліі, бо толькі па яе дакладным кананічным перакладзе вучыўся па-сапраўднаму спасцігаць экзэгетычныя глыбіні біблейскага тэксту. Сёння Астрожская Біблія нам вядома больш ва ўдасканаленым варыянце Елізаветынскай Бібліі, тэкст якой прыняты за кананічны ўзор усімі праваслаўна-славянскімі аўтакефаліямі. Сучаснымі беларускімі медыявістамі карпатліва ўжоўлены працэс удасканалення перакладу тэксту славянскай Бібліі да яе цяперашняга стану, якое выконвалася маскоўскімі "спраўшчыкамі" зноў жа пад кіраўніцтвам пасланцоў з ВКЛ у асобе вядомых біблеістаў і рытараў Епіфанія Славінецкага, Стэфана Яворскага і інш., запрошаных царом Аляксеем Міхайлавічам як знаўцаў яўрэйскай, грэчаскай, лацінскай моў і рознабакова дасведчаных вучоных для наладжвання біблейскай справы ў Масковіі.

Стварэнне дасканалай біблейскай школы ў ВКЛ сталася магчымым дзякуючы жывой пераемнасці духоўных цэнтраў напачатку ў Полацку і Вільні, дзе Ф.Скарына сфарміраваўся ў энцыклапедычна падрыхтаваным біблеіста, здольнага на здзяйсненне вялікага духоўнага дзеяння — стварэнне Беларускай Бібліі, што ў іншых народаў, напрыклад, у той час у Германіі рабілася шырокім колам галінова спецыялізаваных багасловаў, якія выконвалі пераклад знакамітай Лютаравай Бібліі. Пазней з-за ўціску праваслаўнай веры з боку католікаў з Вільні біблейскі цэнтр перамясціўся ў Супрасльскую Лаўру на Беласточчыне, вядомую ў праваслаўным свеце багатымі зборамі твораў святайцкоўскай літаратуры. На той час яе ігумен Сергій Кімбар сіламі аўтарытэтных беларускіх багасловаў стварыў рэдакцыйна-выдавецкі савет па новым славянскім перакладзе і выданні Бібліі. Абставіны склаліся так, што гэтая векапомная праца была выканана ўжо ў г. Астрозе мясцовым біблейскім гуртком-акадэміяй, куды перайшлі нарыхтоўкі рэдакцыйна-выдавецкага цэнтра Супрасля.

Пазней высокая культура астрожскіх біблеістаў атрымала пераемнасць, у нечым паклала пачатак заснаванню буйнейшага ў свеце праваслаўнага духоўна-асветніцкага цэнтра — знакамітай Кіева-Магілянскай Акадэміі. Яе стваральнікам і апекуном быў славыты рэфарматар праваслаўнай асветы Пётр Магіла, сын малдоўскага князя Сімяона, "прадстаўнік малдоўска-польска-беларускага адгалінавання дынастыі". Паводле ацэнкі сучасных даследчыкаў, на эпоху дзейнасці Пятра Магілы прыпадае наступная, асабліва высокая хваля духоўнага адраджэння. Яго папчэнікі і выхаванцы Сільвестр Косаў, Захарыя Капысценскі, Ісаіа Капініскі, Епісей Плецянецкі, Лазар Барановіч, Іанікій Галятоўскі, Інакенцій Гізелі і іншыя, змяняючы адзін аднаго на свяціцельскай кафедры Кіева-Пячэрскай Лаўры і ў кіраўніцтве Кіева-Магілянскай Акадэміяй у найтрагічную паласу "пасяярнага надлому" нацыі ад ганення на праваслаўную веру, акаталічвання і паланізацыі, у беспрэцэдэнтнай па жорсткасці міжканфесійнай палеміцы, самаахвярным стаянні за веру бацькоў узнялі на нечуваную вышыню хрысціянскую апалагетыку, гамілію, экзэгезу Святога Пісання, даўшы сапраўдныя ўзоры "новай" патрыстыкі і пранікнёнага багаслоўя новага часу. Творы праваслаўнай палемічнай літаратуры ВКЛ асабліва цаніліся ў славянскім свеце. Багаслоўскую спадчыну Пятра Магілы, яго "Праваслаўнае выспавяданне веры",

якое вытрымала безліч выданняў, ставіў у прыклад існага багаслоўя Амвросій Опцінскі. Да гэтай пары жамчужнай новазапаветнай экзэтыкі застаецца казанне Лазара Барановіча "Пра любоў да ворагаў вашых".

Духаносная асветніцкая традыцыя старажытнай Беларусі ўзрастала на аснове высокаразвітай, зноў жа духоўнай па сваім змесце філалагічнай культуры, сьпіннай у тагачасным свеце кніжнасці. Чатыры пакаленні старабеларускіх слоўнікаў ("Лексіс з талкаваннем славянскіх моў проста", "Лексіс" Л.Зізіаня, "Сіноміма славенароская", "Лексікон славенароскі" П.Барындзі) і шэсць пакаленняў граматык ("Граматыка славянскага языка" выдання Мамонічаў, "Азбука" і "Граматыкія-буквар" І.Фёдарова з іх знакамітымі дыдактычнымі прадмовамі, "Граматыка славенская" І.Ужвіча на лаціне, выкананая, як мяркуецца, па заказе кардынала Рышэльё для Французскай Акадэміі, нарэшце, слаўная "Граматыкі славянскія правільная сінтагма" М.Сматрыцкага). Створаныя ва ўмовах наступу уніяцкай дэнацыяналізацыі, гэтыя шэдэўры старабеларускай філалогіі змусілі змоўнуць пракаталіцкіх апалагетаў (Пётр Скарга і інш.) у іх беспрынцыпным зневажанні славянскіх моў, нібыта не прыдатных для прапаведзі Бога Слова. Узорная для свайго часу філалагічная культура Беларусі, дасканалыя па сваёй будове старабеларускія

XVI ст. пры кадыфікацыі Прускага права і таксама пры падрыхтоўцы Саборнага Укладання 1649 г. у Масковіі.

Дасягненні старабеларускай прававой тэорыі высока ацэньваюцца сучаснымі юрыдычнымі аўтарытэтатамі, якія знаходзяць у статуце ВКЛ упершыню вырашэнне складаных тэарэтычных і практычных палажэнняў. (Гл.: Юрыдычны энцыклапедычны слоўнік. Мн., 1992. С. 521—524.) Асабліва падкрэсліваецца пераадоленне шматлікіх "вузкіх месцаў" вядомага рымскага права, вопыт якога дасканала вывучаўся беларускімі правазнаўцамі (гл. "Зварот да ўсіх саслоўяў" Льва Сапегі ў сувязі з выхадам Статута 1588 г.). Пры ўсёй распрацаванасці юрыдычнай тэорыі ў апошняй рэдакцыі Статута 1588 г. знамянальнай асаблівасцю законаўкладання ВКЛ з'яўляецца непасрэднае наследаванне Маісеевага закона ў шматлікіх сферах прававых узаемаадносін насельніцтва. А артыкулы аб пакаранні за любадзейства, аб пакаранні за выкраданне жонак, за што ўжывалася вышэйшая мера пакарання, аб праследванні бадзячага нядзейнага насельніцтва, найстражэйшыя заканадаўчыя захады па ўпарадкаванні прыродакарыстання і іншыя з відавочнасцю наследаваны з Сінайскага кодэксу. Пра біблейскі дух, паслядоўна праведзены праз 13 раздзелаў з 283 артыкуламі Статута, сведчаць

лексіконы і граматыкі паслужылі прата-тыпамі для стварэння ўласных лексіка-граматычных і ў цэлым лінгвістычных школ у паўднёвых славян, надзвычай цаніліся рускімі філалагамі новага часу (М.Ламаносаў, А.Вастокаў, Ф.Буслаеў) і былі непасрэдным мостам для трэцяга славянскага (беларускага) уплыву, для фарміравання і свайго, пагэтулькі потым багатай, нацыянальнай філалагічнай традыцыі.

У сценах Кіева-Магілянскай Акадэміі класічнага росквіту дасягнулі тэорыі і практыка праваслаўнай гаміліі (пропаведзі), што выявілася ў хрысціянскім, глыбока змястоўным рэфармаванні прамоўніцкага майстэрства мінулага. За кароткі час знакамітымі гамілетаў і выкладчыкамі Акадэміі былі створаны многія дзесяткі трактатаў па красамовстве, важнейшыя з якіх — "Слуцкі кампендыум па рыторыцы" Адама Рэингольда, "Навука кароткая, альбо спосаб злжэння казання" Іанікія Галятоўскага, "Рытарычная рука" Стэфана Яворскага, "Аратар Магілянскі..." Іосіфа Канановіча-Гарбацкага, "Рыторыка" і "Пазтыка" на лаціне Феафана Пракаповіча. У свой час была вядома "Рыторыка" Сімяона Полацкага, што таксама з ліку пасланцоў ВКЛ спрычыніўся да стварэння дзвюх акадэміяў у Масковіі.

Пачынаючы з агульназемскіх прывілеяў 1387, 1414, 1449 гадоў, замацаваных у Судзэбніку Казіміра 1468 г., з наступным іх удасканаленнем у рэдакцыях Статутаў 1529, 1566 гадоў, завершаных вядомым друкаваным выданнем Статута 1588 г., у Вялікім княстве Літоўскім было праведзена ўзорнае па тым часе ўкладанне законаў, якое дзейнічала ў Беларусі, на Украіне, у судах Латвіі і Эстоніі (у перакладзе на нямецкую мову) амаль да сярэдзіны XIX ст. Пры адсутнасці пісанага права ў Заходняй Еўропе таго часу Статут 1529 і 1566 гадоў адразу ж у абодвух варыянтах перакладаўся на лацінскую і польскую мовы, а ў наступнай удасканаленай рэдакцыі 1588 г. перавыдаваўся на працягу 1614, 1619, 1648, 1694, 1744, 1786, 1819 гадоў у польскую і рускую мовы, выкарыстоўваўся ў канцы

змешчаныя да іх афарыстычныя сцярогі са Старога Запавету аб правасуддзі.

Хрысціянскія народы на разварушанай прасторы СНД з нечуванай прагай, у спакутаным пакаянні і сапраўдным голадзе па вечных каштоўнасцях узняліся да духоўнага абуджэння, якое здзівіла, сталася новай надзеяй планеты. І менавіта ў гэтым богапрызначаным на нашу ўсёкрызісную эпоху духоўным руху трэба бачыць заруку нацыянальнага, эканамічна-дабрабытнага, сацыяльнага і ўсялякага іншага народнага адраджэння. За кароткі час адноўлена, памножана, узнята на небывалую вышыню хрысціянская культура, нібы і не было спяляляльных спусташэнняў атэістычнага сухавою. Пакутніцкі, памежна выпрабавальны лёс, які па волі лёсу выпаў славянаправаслаўнаму рэгіёну, вырасціў, выхаваў яго народы ў асабліва чуйнай адкрытасці Богу і "нябеснай ачыне", дух якіх раўнуе рэўнасцю сусветнай, ніяк не задавальняецца "раем зямным" сучасных дабрабытных народаў, наталяецца надзеяй, аптымізмам, перспектывай толькі вялікага накіравання чалавеку ў вечнасці. Сённяшня, хоць і бясконца спакусливая, рэальнасць выяўляе ўсе прыкметы вялікага ўсенароднага духоўнага абуджэння, прадказанага жучэ Серафімам Сароўскім, пазнейшымі праваслаўнымі старцамі — Матронам Маскоўскай, Серафімам Вырыцкім, Самсонам Іверсам, Лаўрэнціем Чарнігаўскім і іншымі, што неслі абарончы малітоўны подзвіг за свой народ у Вялікай Айчыннай вайне. Аб вялікім усенародным праваслаўным адраджэнні пасля Другой сусветнай вайны, "падобнага на якое раней нельга было ўявіць", папярэджаны таксама каталіцкі свет праз Фацімскае (Партугалія, 1916—1922) і асабліва Меджыгорскае (Харватыя, 1984—1994) яўленні Божай Маці, а пратэстанцкія цэрквы — праз відзенні Гудсона Тэйлара (Англія, 1850), Вільяма Брангама (США, 1933), па сведчанні якіх полыма духоўнага абуджэння праваслаўнага Усходу перакінецца на Захад і ажывіць дарэшты секулярызаваныя яго канфесіі.

Алесь ЯСКЕВІЧ

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ЎСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

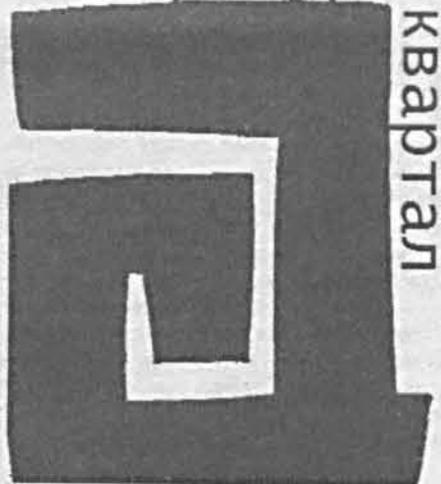
выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг (ад рэдагавання рукапісу да выдання і распаўсюджвання кніжнай прадукцыі);
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.

Вул. Захарова, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і мастацтва"; EMAIL: gazeta_lim@tuf.by.

Літаратурны

16 кастрычніка "Літаратурны квартал" прымаў паважанага гасця. Вядомы літаратуразнаўца, перакладчык, прафесар Вячаслаў Рагойша прэзентаваў на пасяджэнні "Літаратурнага квартала" сваю новую кнігу — "На шляху да Парнаса. Даведнік маладога літаратара". Вячаслаў Пятровіч раскажаў пра прэзентацыю выдання, адказаў на пытанні прысутных, раздаў аўтографы... А потым разам з кварталаўцамі ўзяў удзел у традыцыйным слуханні-чытанні — абмеркаванні вершаў, прычым не толькі як слухач. У гэтым працэсе таксама ўдзельнічалі Андрэй Ключнікаў, Віктар Іваноў, Аксана Спрыччан, Віка Трэнас, Наталля Капа, Юлія Новік, Мікола Кандратаў, Марыя Шамякіна, Ганна Бесан, Зміцер Арцюх, Аксана Бязлепкіна, Валянціна Гарністава, Таццяна Барысюк, Ігар Клепікаў, Таццяна Будовіч, Сяргей Патаранскі.

На наступным пасяджэнні будзе абмяркоўвацца творчасць Ігара Клепікава.

Нагадаем, што "Літаратурны квартал" збіраецца шточацвер у памяшканні рэдакцыі а 18-й гадзіне.

ЛІМЭНТЪ
СВѢТА СЪСЛОВИХЪ.
На Живомъ представлѣніи Святѣисшимаго: 22
Слова Апокалипсиса въсвѣтъ: 22
Слова: 22
ЛІОНТИКАРПОВИЧА,
АРХИМАНАРХИТА СВѢЦІА,
СВѢТІА, ПРІ ЦРКВІ СВѢТІА СВѢЦІА,
БРАТСТВА СВѢТІА СВѢЦІА.
ПРА: ГРІ:
ЛІМЭНТЪ: 22
ЛІМЭНТЪ: 22

У ПОШУКУ ІЕРУСАЛІМА

Вершы, у якіх дамінуюць хрысціянскія матывы, — гэтакім чынам хацелася б ахарактарызаваць лірыку, што складае змест паэтычнага зборніка Івана Лагвіновіча "Ляда юдолі" (ён выйшаў сёлета ў Баранавічах; спрычыніліся да выдання паэты Аляксей Каско — рэдагаванне і Леанід Галубовіч — укладанне і прадмова). Расквечанае і прыхарошанае Божае слова легла ў аснову літаральна ўсіх твораў, з якімі можна пазнаёміцца ў гэтай кнізе. Аўтар "прапусціў праз сябе" тое, што гаворыцца ў свяшчэнных кнігах Бібліі, Святым Пісанні. Ён сагрэў халодную разважлівасць правільнага і справядлівага вучэння, слухнасць якога не можа падлягаць ніякім сумненням, цеплынёй свайго сэрца, чулага і адкрытага свету. А ў выніку зрабілася цяплей і яго-наму чытачу.

Іван Лагвіновіч
ЛЯДА ЮДОЛІ

Безумоўна, словамі "рэлігійная тэматыка" ахоплена далёка не ўсё, што цікавіць і турбуе ўжо немаладога паэта. У яго зборніку хапае твораў пейзажнай, інтымна-філасофскай, грамадзянскай лірыкі. Тым не менш галоўная ідэя, на якой грунтуецца сэнс гэтай кнігі, — ідэя аб неперажыванасці, усюдыіснасці Боскага вучэння. Паэт сімпатычны нам сваёй, можа быць, крышачку наўнай верай у цуд, у перамогу святла над цемраю. Ён перадае і нам гэтую веру і гэтую надзею. Спадзеў жыццё нас, вучыць, як варта жыць, каб было лепей і самому чалавеку, і тым, хто з ім побач.

Прываблівае шчырасць аўтара кніжкі. Адчуваецца, што ён проста па самой сваёй натуре не здатны хлусіць і прыва-рацца. Напята, як струна, звонкі голас паэта чуцен далёка... Прыгадаем старонкі жыццёвай і творчай біяграфіі Івана Лагвіновіча: нарадзіўся ў 1940 годзе ў Ганцавіцкім раёне (хутар Запрапасць непадалёк ад с. Малькавічы), закончыў сем класаў, пасля пераехаў у Данбас, быў там шахцёрам. З 1990-га на пенсіі. Вярнуўся на радзіму і жыве ў Баранавічах. Друкаваўся ў рэспубліканскай перыёдыцы. Гэта трэцяя кніжка паэта — раней выйшлі яго зборнікі "Разлукі выра-ёвыя", "Піліпаўка". Іван Лагвіновіч — сябра СБП.

Чакаеш ад паэта новых творчых удач і здзяйсненняў. Бо шмат абляцоўць старонкі яго чарговага паэтычнага зборніка. Нечага лепшага заслугоўвае гэтая творчая асоба... Большага прызнання, большай чытацкай увагі і, нарэшце, чалавечай спагады, прыязнасці.

С. Я.

У рэдакцыю "ЛіМа"

У выніку выпадковага збегу абставін і па маім недаглядзе ў альманаху "Пяна-дзелак" пад маім прозвішчам надрукаваны чужыя вершы. Прыношу свае прабачэнні рэдакцыі альманаха і чытачам.

Юрый КАЧАТКОЎ

Не будзе вялікага сакрэту і адкрыцця, калі сказаць, што кожны аўтар, якім бы ён не валодаў талентам, ідзе ў літаратуру сваёй уласнай і як бы загадзя вызначанай дарогай. У адных творчы неспакой праяўляецца і ўзнікае яшчэ ў школьныя гады, здараецца, што і раней. І пачынаючы паэт ці празаік заносіць на паперу першыя свае радкі, робіць першыя крокі ў вялікую літаратуру.

Але маюцца і такія паэты, якія спачатку ствараюць сваю біяграфію, працуюць на будоўлі альбо ў майстэрні простых і рабочых, пракладваюць прасекі ў тайзе, каб ведаць жыццё ва ўсіх яго праявах і вымярэннях, як гэта было і з Алесем Бажко. Знаёмячыся з яго жыццяпісам, бачна, што перш, чым уззяць у руку пяро і засеяць чыстае поле аркуша паперы зернем літар, яму давялося прайсці даволі складаную, у нейкай ступені нават драматычную жыццёвую дарогу. Некаторыя біяграфічныя штрыхі і дэталі не толькі здзіўляюць, але і выклікаюць недаўменне сваёй неардынарнасцю і экстравагантнасцю. Без перабольшвання можна сказаць, што з самага пачатку жыццёвага шляху будучага пісьменніка з ім адбываліся неверагодныя рэчы і з'явы, якія нагадваюць хай сабе і не падэтэктывунаму прыгодніцкую і авантурыстычную, аднак ледзь не фантастыч-

Агонь я кулямі касіў... Агноў ўсё роўна дзе гарэць... Згарэў мой кут, згарэла кляццё — у гэтых радках — глыбока асабістае, інтымнае і аўтабіяграфічнае. Сказана не толькі метафарычна і афарыстычна, але і супярэчліва. Што значыць і як зразумець сцвярджанне: "Агонь я кулямі касіў"? Хіба кулі і агонь не адно і тое?! Якім гэта чынам можна агонь "касіць" і тушыць агнём? А што ж тут здзіўнага! Гэтым метадам паспяхова карыстаюцца лясныя пажарнікі. Лясны пажар, які нельга ўтаймаваць ні вадой, ніякім іншым спосабам, яны гасяць сустрэчным агнём. Падпальваюць на яго шляху лес, і, наляцеўшы на агонь, пажар як бы спатыкаецца, губляе сваю сілу і гасне. Вось так, напэўна, гасіў полымя вайны і Алесь Бажко. Ён сустракаў захопнікаў кулямі, каб яны не неслі далей полымя вайны і разруху.

І ў рэшце рэшт, раніўшы А. Бажко на Заходнім фронце, вайна як быццам паставіла кропку на яго ўдзеле ў баявых дзеяннях. Калі ён адлягаўся ў ваенным шпіталі і стаў на ногі, медыцынская камісія падвяла тлустую рыску пад яго знаходжаннем на фронце. А. Бажко накіравалі ў будаўніча-абаронны атрад, які знаходзіўся ў Архангельскай і Валгодскай абласцях. Там ён і прайшоў нялёгка шлях ад простага рабочага да каменданта Валгодскага

Жылі ў глухіх барах, як уначы.
А Нёман рваў крутыя берагі
І клікаў нас з сабой удалячынь.

Згадзіцеся, што словы "народ", "грахі", "глухі", "бяда" ды іншыя паняцці абстрактныя, адцягненыя. Але А. Бажко ставіць іх у такі шэраг, ужывае ў такім словазлучэнні, што мастацкія дэталі робяцца зрокавымі, і важкімі. Дарма, што ў вершы мы не знойдзем незвычайных мастацкіх вобразаў, асаблівых адкрыццяў, не сустранем вытанчаных, з арыстакратычным гляндцам і салоннай выпешчанай напышлівасцю каюткія рыфмы, верш прыцягвае нашу ўвагу публіцыстычнай завостранасцю і грамадзянскім гучаннем, гарачай палемічнасцю і аўтарскай шчырасцю, выразнасцю сваёй грамадзянскай паэзіі.

Многія вершы А. Бажко сведчаць пра яго схільнасць выкарыстоўваць бытавыя дэталі і рэаліі, якія дапамагаюць больш выразна паказваць характар лірычнага героя, абмалёўваць абставіны і час, у які ён жыве і дзейнічае.

З неаслабнай увагай знаёмімся мы і з тымі вершамі, у якіх гаворка ідзе пра нешта сваё асабістае, інтымнае, напрыклад, пра музычныя інструменты, цымбалы і скрыпку, да якіх паэт, безумоўна, адносіцца неабякава бо, як мы ведаем, яны адыгралі ў яго жыцці не апошнюю ролю. У такіх вершах мы стараемся знайсці хаця б нейкі

ГОЛАС ПЯВУЧАЙ СТРУНЫ

ную гісторыю. У тое, што адбылося з А. Бажко ў юнацтве, цяжка нават паверыць. Памяркуйце самі, юнак, які нарадзіўся і жыў у былой Заходняй Беларусі, трэба падкрэсліць, у беднай сялянскай сям'і, пасля заканчэння сямігодкі раптоўна, як па ўзмаху чароўнай палачкі, становіцца студэнтам музычнага інстытута імя Станіслава Манюшкі ў Наваградку і займаецца ў ім два гады. Відаць, займаецца і вучыцца не толькі паспяхова, а больш, чым выдатна. Бо як інакш можна вытлумачыць прычыны таго, што далейшая яго дарога вядзе не ў які-небудзь заштатны гарадок, а проста ў Варшаўскую кансерваторыю. Вядома, гэтаму спрыялі не сувязі бацькоў А. Бажко з уплывовымі і магутнымі людзьмі, а незвычайныя музычныя здольнасці выхадца з простаі сялянскай сям'і. Не сакрэт, што ў такую святую святых, якою ў даваенныя гады з'яўлялася Варшаўская кансерваторыя, не гэтак лёгка было прабіцца нават тым, хто не толькі меў багатых і ўплывовых бацькоў і апекуноў, што належалі да арыстакратычнай вярхушкі тагачаснай Польшчы, але і валодалі немалымі здольнасцямі і музычным талентам. З усяго гэтага можна прыйсці да высновы, што А. Бажко ад самага свайго нараджэння быў надзелены проста феноменальнымі музычнымі здольнасцямі. Гэта яму і дапамагала ўплыву на і параўнаўча лёгка ісці да адной заветнай мэты — стаць не толькі музыкантам-прафесіяналам, але і скрыпачом-віртуозам. Ды, на вялікі жаль, усе яго мары і планы рухнулі за адно імгненне і з такой хуткасцю, што юнак не мог зразумець, што адбылося.

Што ж здарылася, устала неадольнай сцяной на дарозе А. Бажко да музычнай вяршыні?! Як гэта ні здзіўна, ні ў адным яго вершы, паэме ці іншых матэрыялах нельга знайсці ні прамога, ні ўскоснага адказу, нават нязначнага намёку на гэта пытанне. І ўсё-ткі, калі зыходзіць з гістарычных падзей, няцяжка здагадацца, што вучобу А. Бажко ў кансерваторыі перарвала суветная вайна, калі гітлераўская Германія вераломна напала на Польшчу і праз некалькі тыдняў захапіла Варшаву. Думаецца, яшчэ да акупацыі польскай сталіцы А. Бажко пакінуў вучобу ў кансерваторыі і накіраваўся ў Беларусь, да сябе ў вёску, дзе жылі бацькі.

Урэшце яму давялося прайсці праз такое полымя вайны, столькі згубіць сяброў, пабачыць разруху і знішчаныя каштоўнасці, што ўсё гэта цяжка было ўсвядоміць. "Зацішных не было часін.

ўчастка ваенна-будаўнічых работ, а па камсамольскай лініі падняўся да сакратара камітэта гэтага ўчастка.

Навыкі і вопыт, якія ён набыў на камсамольскай рабоце, спатрэбіліся яму ў роднай Беларусі, куды ён вярнуўся адразу пасля заканчэння вайны, дзе яго прызначылі спачатку інструктарам Баранавіцкага абкама камсамола, а потым першым сакратаром Дзятлаўскага райкама камсамола. Трэба думаць, ён быў неблагім камсамольскім работнікам і з цягам часу пайшоў бы крута ўгору, і праз колькі гадоў мог апынуцца на самым версе партыйнай піраміды.

Але такая перспектыва, відаць, не радавала А. Бажко. І зноў у яго жыцці адбываецца круты паварот: ён пакідае камсамольскую работу і становіцца простым, але працавітым газетчыкам. З гэтага часу на старонках абласных і рэспубліканскіх газет пачалі з'яўляцца яго вершы. Ці трэба гадаць пра тое, — калі пачаў пісаць А. Бажко вершы: за школьнай партыі ці пазней, будучы студэнтам? Але трэба зазначыць, што чытаючы яго творы, складаецца ўражанне, што ў маладога аўтара не было перыяду вучнёўства. Здаецца, ужо ў першых сваіх вершах ён заявіў пра сябе як паэт, які ўжо склаўся, меў свой голас, манеру пісьма, адносіны да навакольнага свету і многае іншае. У А. Бажко былі адменнай, гранёнай інтанацыйна-рытмічнай чаканкі радок, ясная і зразумелая думка, свая тэма, свой падыход да яе рашэння пры дапамозе мастацкіх сродкаў, хаця ён не надта захапляўся густой вобразнасцю і метафарычнасцю. У сваіх вершах ён выступаў больш як апавядальнік, чым лірык. Калі пісаў верш, то ледзь стрымліваўся, каб не надаць яму апавядальную форму. Хаця многія вершы не выходзяць за рамкі прывычнай традыцыйнай паэтыкі, тэм і задум, многае ў іх клалася на паперу густымі акварэльнымі мазкамі і штрыхамі. Дзякуючы гэтаму яны глыбока западалі ў душу, тым больш, калі паэт гаварыў пра свой народ, яго гістарычнае мінулае і цяперашні дзень:

На мой народ вярнулі ўсе грахі,
Шыпелі з-за вугла, што быў глухі,
Калі бяда здараецца з сябрамі.
А хто ж для іх працерабіў шляхі?
Хто з году ў год вазіў

ад нас "зубраі"

Сваім суседзям радасць на засеў
І назамен нічога не прасіў.
Быў час — з кары пяклі мы пірагі,

намёк на той драматычны збег падзей і абставін, што не дазволіў стаць яму сапраўдным скрыпачом. І тым не менш, цікава ведацца пра тое, як нарадзілася ў душы юнака любоў і цяга да музыкі і музычных інструментаў. Паэт піша: "Цягаў і я жывыя сосны ў кляццё, пакуль адна ў руках не застагнала. "Не хоча ў печы, матухна, гарэць", — сказаў мне бацька і зрабіў цымбалы".

Не можа не заінтрыгаваць першы радок, дзе паведамляецца, што будучы паэт "цягаў... жывыя сосны ў кляццё". Чаму юнак і яго бацька вост так рабілі? Больш верагодна, што тут гаворыцца пра начны промысел сяляніна-беззямельніка, які з сынамі ціхам, мякка кажучы, бралі ў панскім лесе сасну-другую і бёрны хавалі ў кляцці, каб яны не кідаліся ў вочы каму не трэба. За такі незаконны промысел у бацькі маглі быць вялікія непрыемнасці.

Як мы ведаем з верша, адна сасна застагнала, бацька здагадаўся пра намёк і змайстраваў цымбалы. А далей гаворка пра тое, што адбывалася з цымбаламі і будучым паэтам: "Пад іх напеў і акупантаў сек, хадзіў на спеўкі ў дальнія калгасы". Сказана, трэба думаць, з аўтабіяграфічнай дакладнасцю і дакументальнасцю. Верыцца і ў тое, што першы сакратар райкама камсамола мог іграць на цымбалах дзе-небудзь у вёсцы на спеўках ці танцах. Не пакінула паэта цяга да цымбалаў і скрыпкі і сягоння. Ён сведчыць: "Сябры жартуюць: "Пасівеў ты,

У Вязынцы А. Бажко, оперны спявак
П. Конюх і У. Мялешка. 1975г.

брат, а струны рвеш, не ў прыклад, як малое..." Тут горкая праўда на ўзроўні бытавой канстатацыі факта. Яе аўтар уклаў у вусны сваіх сяброў. Сам ён гаворыць сабе і іншым: "Рву, бо жыццю і новым песням рад і не магу забыцца на былое." Радкі гучаць, як апраўданне перад самім сабой і сябрамі. І, нарэшце, з душы паэта вырываецца самае балючае і перажытае: "А ўсё таму, што некалі вясною пачуў той стогн, абронены сасною". У вершы, як у люстэрку, адбіліся некаторыя аўтабіяграфічныя штрыхі паэта.

Цымбалы і скрыпка для А. Бажко не толькі дарагія рэчы і музычныя інструменты, да якіх ён прывык і прысох душой і сэрцам, але ў нейкай меры сталі часткай яго жыцця, сімвалам творчасці. Яны кожнае імгненне разам з ім, гавораць і нагадваюць пра многае: дзяцінства і маладосць, юначыя захапленне музыкой і раптоўную ростань са сваёй марай. Але паэт аптымістычна глядзіць у будучыню:

*Нашто хлусіць: у плузе мой Пегас
На панскім полі да вайны звязчэў,
Але са скрыпкаю яшчэ не раз,
Калі ў дарозе не самкну вачэй,
Прыяду, сябры, ў адведзіны да вас.*

Трэба адзначыць, што ў сваёй большасці вершы А. Бажко выразныя па думцы і дакладныя па сваіх мастацкіх дэталі, што нагадваюць сабой выбітыя ці высечаныя на камнях старадаўнія малюнкi. Радкі такіх вершаў, як гаварыў калісьці А. Твардоўскі, часам хочацца пакратаць рукой, настолькі яны зрокавыя, канкрэтныя і, здаецца, прадметна-асязальныя. Вось адзін з яркіх прыкладаў:

*Поле — камяні, камяні — поле,
Камяні — не клянi:
касандрэвіна голлем
Абняла валуны —
паспрабуй падступіся,
Мо вылазіць з-пад іх
на парэпанай пысе.*

А каго не могуць не захапіць вось гэтыя радкі, што напоўнены па-народнаму глыбокім сэнсам, душэўнай цеплынёй, метафарычнай мнагазначнасцю і напеўнасцю:

*Дунай па дарозе у Чорнае мора
Не раз начаваў,
прытаіўшыся, ў горах.*

На дэкадзе польскай літаратуры. 1976 г.

*А следам па свеце
звінела навіна:
Дунай нагуляў
у Славакіі сына.
Паплыў ён за бацькам,
разбойнік, пустыня,
І зліўся на век з ім
на дальняй чужыне.*

Няцяжка заўважыць, што мастацкія дэталі ў вершах А. Бажко, параўнанні, метафары, якія нагадваюць рознакаляровыя шклінкі, усплываюць, свецяцца, калі на іх трапляе святло. А з іх у сваю чаргу складаецца мазаічнае пано. Па ім можна чытаць ці здагадацца пра нейкія перыпетыі, што адбываліся ў жыцці не толькі лірычнага героя, але і самога паэта.

Аднак самым значным дасягненнем у творчым арсенале А. Бажко з'яўляюцца яго лірычна-эпічныя паэмы і аповесці, якія стаяць, як сказаў калісьці Маякоўскі: "Свинцо-

во тяжело, готовы к смерти и бес- смертной славе, к жерлу прижав жерло, зияющих нацеленных заглавий". У такіх творах, як "Татры", "Карвіга пакідае хутар", "Лясныя грушы", "Блакітныя вербы", з эпічным гучаннем дадзена шырокая панарама сялянскага жыцця ў былой Заходняй Беларусі як да вайны, так і ў пасляваенныя гады. Паэт намалюваў даволі шырокую і прадстаўнічую галерэю партрэтаў прадстаўнікоў розных слаёў сялянскага насельніцтва: ксяндзоў і пробашчаў, войтаў і памешчыкаў, асаднікаў і простых сялян, мясцовых актывістаў і беднякоў. Іх жыццё і лёс нейкім чынам пераплятаюцца паміж сабой, сведчаць пра тое, што іх цікавіла і непакоіла, за якія ідэалы яны змагаліся і чаго дасягнулі.

Ці варта гаварыць банальнае, нешта падобнае на тое, што гэтыя творы чакаюць свайго ўдмлівага даследчыка, нейкага асаблівага прызнання. Заўважым, што паэмы і аповесці А. Бажко стаяць як бы асабліва ў нашай літаратуры, і, чытаючы іх, цікава прасачыць, як нейкая частка нашага народа жыла ў пэўны прамежак сваёй гісторыі пры пэўных умовах. Напісаны яны на адпаведным мастацкім узроўні і з веданнем паэтычных законаў, маюць свой стыль, сваю стыхію і многа чаго іншага цікавага і адметнага. Аўтар ствараў свае паэмы і аповесці з разуменнем таго, пра што ідзе гаворка, бо ён жыў сярод людзей, пра якіх пісаў, і яму не трэба было нешта выдумляць, замяняць праўду непатрэбным сурагатам фальшу і падробкі пад жыццё.

Як і ў кожнага творцы, у Алеся Бажко неўтаймаваная душа і характар. Ён і цяпер, нягледзячы на ўзрост і ўсялякія хваробы, што падступаюць з розных бакоў, не выпускае з рук пяро. Апошнім часам ён працаваў над публіцыстычнай паэмай "Адплата", у якой аналізуе палітычныя падзеі канца мінулага стагоддзя і пачатку новага тысячагоддзя, дае працуханца некаторым шаманам і факірам ад палітыкі, хаця з некаторымі яго высновамі і палажэннямі цяжка пагадзіцца. Такая ўжо натура і душа ў кожнага сапраўднага паэта — рупіцца, рухацца і шчыраваць, як пчала, пакуль бацаць вочы, б'ецца сэрца і рука трымае пяро.

Васіль МАКАРЭВІЧ

СЛОВЫ ПРА СЛОВЫ

ПРА МАКСІМА ЛУЖАНАІНА

Я нават не магу пэўна вызначыцца: хто для мяне ў нашым пісьменстве Максім Лужанін — паэт, крытык, мовазнаўца ці класічны літаратурны сакратар? "Неспарадкаваная хата" яго паўсядзённых нататак у "Дзеяслове" падчас напамінае мне разрозненны збор літаратурных павучанняў і выходных канцылярскіх характарыстык, што практыкаваліся ў былой "савісаўскай" бюракратыі, ад чаго, на мой погляд, М. Лужаніну адкаснуцца напярэч так і не ўдалося. Нават падчас перабудовы, на самым прыканцы 88-га ён піша: "Каб ісці далей у свабоду. Думаў пра гэта, ідучы ў ЦК па выкліку Першага. Што яму скажам, што пачуем? Бо без волі Першага ў нас нічога не робіцца". І ніводнага ўнутранага намёку на перакор...

Цікавыя характарыстыкі дае ён і сваім калегам па пяры, згодна лепшым традыцыям беларускай літаратуры: узважваючы, не забывай класіцы на абедзве шалі...

Да прыкладу: "Ці гэта нешта зусім новае, сапраўды патрэбнае сучаснаму чалавеку, ці я ўжо безнадзейна састарэў духоўна. Але як лічыць гэта за паэзію ці за прозу? "Версэты і вершаказы" Алеся Разанава ў "ЛіМе" — цэлая палоса. А якая розніца паміж імі: і ў тых, і ў тых — ні думкі, ні формы".

Гэта зачын. А напрыканцы: "Надзвычайнай і ў той жа час чыстай праўды хочучы і чакаючы людзі. Алеся Разанаў шукае дарогі да гэтага. Няхай ягоныя намаганні не супадаюць з маімі ўяўленнямі пра паэзію. Але ў ягоных радках чутна агромністая праца галавы і рук, чужы крок мастака".

Пра А. Карпюка. Напачатку: "Чытаў у "Нёмане" ягонае "Развітанне з ілюзіямі", толькі пачатак. Але абяцаў ён большае. Рэзка высветлена праўда, не шкадуе ні сябе, ні іншых, выгортае з душы ўсё, дзе адчувае стрэмку. Музіць, акрамя "Сповідзі" Ларысы Геніюш нічога такога ў нас не было. (А вось на наступны "засакрэчаны" сказ прашу звярнуць асобную ўвагу — Л.Г.) Бо раманы і ўспаміны былых лагернікаў, безнадзейная рыфмоўка і блізка не стаялі ад такой бязлітаснай праўды".

І напрыканцы: "Дачытаў Карпюка. Усюды рэзкі голас праўды. Дзякуй табе, чалавечка! Хачу адно сказаць, што тое-сёе падаецца завужана. Часамі толькі свая крыўда і тыя, што чынілі яе. Праўда, і праз гэта прачытваецца час і асяроддзе, але можна было і трэба было аб'явіць. Ён гэта мог. А так, той-сёй будзе чытаць не без цікавасці, але ўспрымаць, як невымянімы пакрыўджанага".

Яшчэ: "Невысокі Аркадзь Куляшоў круціць высокую і магутную ў параўнанні з ім Нону Мардзюкову. Хутчэй яна яго. Дакруціўшы да нас з У. Коршакам, яна амаль і пасадыла партнёра на крэсла: наце, маўляў, ваша сцэнарнае кіраўніцтва, яно мяне не павалачэ".

А на завяршэнне — адкат: "Успомніў куляшоўскія радкі (не пра яе):

*Была в Орше.
Видалась с Коршем.
Очень сморщен.
Лучше Поршневу.*

Поршнеў быў дырэктар карцін, сімпатычны здаравец".

Ну і пра М. Дубянецкага: "Многа добра рабіў людзям і ў ЦК, калі

працаваў там, і ў выдавецтве, пакуль не збіў яго з ног інфаркт. Мог ён і назву ў выдавецкім плане замацаваць, і колькасць аркушаў у кнізе павялічыць, і сказаць што да ладу ў абарону кнігі (Быкаў)".

І: "Шкада чалавека. Яму мала перайшло за 50. Але не шанавуся зусім, казалі, заглядваў у шклянку не менш, як да першай хваробы".

Адчуваецца ў напісаных на гэтых людзей "характарыстыках" нешта падобнае на патайнае выкрывальніцтва: усё выкладаецца праўдзіва адносна тых, пра каго ён піша, аднак, — абачліва для самога сябе.

"Пакрыўджаны пісьменнік кепска піша", — выдатна напісаў М. Лужанін у гэтых сваіх нататках. Бо сам ён — не з надта пакрыўджаных. І піша няблага. Але... няма ў яго тэкстах той чалавечай шчырасці, наяўнасць якой у мастацкай творчасці дадаткова тлумачыць не патрабуецца.

А мажліва, я перабіраю ў сваёй крытыцы, бо сапраўднай прычынай такога стаўлення да пісьменніка з'яўляецца мая ўстойлівая ўнутраная антыпатыя да яго асобы. Аднак пра тое будзе гаворка пры іншай нагодзе. (Даўно вядома, што пра нябожчыка трэба гаварыць альбо добра, альбо — нічога. Будзем лічыць, што я не кажу нічога... новага.)

А вось чым мяне зачараваў М. Лужанін, дык гэта веданнем і любоўю да жывой, натуральнай (і, на жаль, перажытай ім) мацярынскай мовы. На мой погляд, актыўна працуючы ў мовазнаўстве, ён мог бы прынесці беларускай літаратуры больш карысці, чым нечым іншым. Патэнцыял яго так і застаўся не выкарыстаным. Шкада.

Усё ж не будзем рабіць нейкіх "пракурорскіх заключэнняў" адносна творчасці гэтага літаратара, не прачытаўшы дарэшткі яго (нарэшце даведзенай некім да выдавецкага ладу) "Неспарадкаванай хаты"... Гэткая ў чалавека планіда і такая ў яго праўда... (Дый нашая — таксама ж не мёд...)

І яшчэ — не хацелася б, каб лёс горка пасміхнуўся над ім. Каб не атрымалася так, што за саветамі Яўгенію Пфляўмбаўм ведалі як жонку паэта Максіма Лужаніна, а ўжо заўтра самога Максіма Лужаніна — усяго толькі як мужа выдатнай паэткі Яўгеніі Пфляўмбаўм...

Вядома, найлепш было б, каб іх вызнавалі разам, як два, некалі выпадкова зарыфмаваныя, радкі беларускай паэзіі...

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Віктар ЯРАЦ

18 ТЫСЯЧ «МИШУТОК»

“Як пры сустрэчы паводзіць сябе з іншапланецянамі?.. (Тое, што такая сустрэча — справа будзённая, як прыгаворваў Карлсан, нават не падаяраецца сумненню. Ты гэтага не ведаеш? Тады запамінай. “Першае — не паказваць на іх пальцам і не крычаць “Вырадакі!” (Між іншым, ты ім таксама можаш падацца вырадакам, але ж яны з гэтай нагоды не ўсчынаюць лямант.) Другое — не адкручвай гайкі з іх лятаючых галерак і не пішы на борце: “Тут быў Вова...” І наогул пры сустрэчы нават з вельмі малым іншапланецянінам — будзь чалавекам”.

Калі я прачытаў гэтыя правілы, разгарнуўшы часопіс “Мишутка” № 9 за сёлетні год, дык неадкладна купіў яго, таму што ішоў у госці ў дом, дзе жыла шасцігадовая дзяўчынка. Часопіс аказаўся не проста сімпатычным (афармленне, паліграфія, вёрстка...) — ён быў зроблены ў лепшых традыцыях нашай дзіцячай перыёдыкі яшчэ маршакоўскіх часін. Педагогі, несумненна, прызнаюць гэты часопіс “сваім”: ён, кажучы наставіцкаю моваю, і развівальны, і навучальны. Я б яшчэ дадаў: “Мишутка” ву-

чыць дзяцей усміхацца. Даўня думка мудрацоў: жыццё тады ўспрымаецца нармальна, калі яно “прасвечвае” праз казку і жарт. Я памятаю, мая бабуля казала: “Для ўсяго ў жыцці павінна быць свая ўсмішка”. Акурат гэтаму і вучыць “Мишутка”. Так і чуецца яго казачны галасок: “Хто спаў на маёй пасцельцы?” І ўжо ўвесь змест часопіса ўспрымаецца праз малое мядзведзяна і ад яго імя. А змест для такога фармату надзвычай разнастайны. Гэта ўжо вядомыя вам правілы паводзін з іншапланецянамі, якія аказваюцца прыдатнымі і пры сустрэчы зямляніна з зямлянінам, і “шырокафарматныя” рэбусы і чайворды з правіламі іх прачытання, прызавыя заданні, старонка “Чамучкі” (у № 9 дзецям распаўдаецца аб прыродзе паўночнага ззяння...). Вельмі натуральна ўпісалася ў разварот часопіса гульня “Востраў скарбаў”, пабудаваная паводле слаўтаў аповесці Стывенсана. (Тут жа ненадакучлівая парада прачытаць гэтую “вечную” кнігу.) Ёсць і любімыя сёння дзецьмі коміксы, карцінная галерэя чытачоў, у якой Даша Кандратовіч, Каця Ермаковіч, Саша Макоўчык і яшчэ сямёра юных мастакоў пазнаюць свае малюнкi. Ёсць і староначка пошты, дзе надрукаваны лісты сяброў “Мишуткі” з фотаздымкамі іх аўтараў.

Я пішу не рэцэнзію, а ліст у рэдакцыю газеты. Мне, як былому настаўніку, хочацца, каб дзеці Беларусі чыталі гэты разумны і карысны часопіс. “Мишутка” выходзіць ужо пяць гадоў і мае нежартоўны для сённяшняга дня тыраж — 18 тысяч! Гэта цудоўна!

Але ёсць і прыкры, засмучальны момант: часопіс выпускаюць толькі на рускай мове. Чаму б не зрабіць варыянт-дубль на беларускай мове: упэўнены, што тыраж быў бы не меншы.

Н. НАВУМАЎ

ХРЫШЧОННЫЯ ГЛЫБІНІ

У шырокіх кляноў
і маўчанне шырокае.
Па ствалах, па галінах разліта яно
глыбіні абмялелай
прыціхлымі сокамі.
А карэнні шукаюць крынічнае дно.

Ні пра што не пытае лістова,
працятая,
нібы токам, паглядзі —
пералётным
святлом —
дзікай птушкі,
якая шурпатай не кратае
перасохлай кары ні хвостом,
ні крылом.

Што вяшчуе той птах вечаровы
з аблокамі —
ці вядома каму ў гэты час на зямлі,
дзе ў шырокіх кляноў
і маўчанне шырокае,
дзе гнязда не знайсці
ў перагрэтым галлі?

Ізяславу КАТЛЯРОВУ

Ледзьве ліст страпянецца сцягнулы,
толькі зорка ледзь чутна міргне —
неспакоем асветляцца цені
ад святла ў непаспелым акне.

Ноч, як бежанка, ходзіць ля вокан,
зазіраючы ў кожнае з іх
запытальна-дапытлівым вокам,
і трывожна напружвае сых.

І ля трасы бяссоннай, ля сцежкі
да світання шукае каго
беспрытульніца ціхая, пешкі
ідучы на далёкі агонь?

І пра што між ствалоў
стромкіх сосен
і прымоўклых дамоў гарадскіх
ападзе павуцінкай у восень
ці пачуты хоць некім уздых?

ЗДАЛЁКУ

Дзе лешч гуляў
на перакатах-плёсах —
ляцелі пырскі,
быццам матылі.
А промні загаралі на пакосах.
А ў перакур касцы
з ракі пілі.

Як ведаў чмель,
дзе сок знайсці салодкі,
так ведала рака пра шлях, якім
сплылі за небасхіл

плыты і лодкі,
кастроў начлежных
незваротны дым.

Аблокамі хрышчонныя глыбіні,
надрэчнай сцежкі
абамлелы дух
там цікавалі,
як у млоснай сіні
драпежны птах
рабіў павольны круг.

...Пасля на нейкай станцыі
ў спакоі
лугі прыпомніш,
дзе цану спазнаў
і мазалю пякучаму,
і поту,
і ветру-свежаку
між спелых траў.

Гукнуць чмялі
турботліва здалёку,
хлалчук, адлюстраваны
ў конскім воку.
Пытанне далаціць
з далечыні:
— Каго ж драпежнік
сочыць з вышыні?

Асакой сухой —
сухія словы.
Кружыцца запознены лісток:
Развітальна загрузочуць колы:
— Да сустрэчы,
ціхі гарадок.

Позірк твой на восень непадобны.
Над касой,
адкінутай набок,
над перонам ранішнім халодным
кружыцца,
нібы пяро, лісток...
Блізкай рэчкі подых —
як зімовы.
Веснавы карэнням
сніцца сок.
Ростані вакзальных
замовы.
Запытальна кружыцца
лісток.

СНЕГІРЫ

Казіміру КАМЕЙШУ

Як дзень згасай,
яны адкуль падвечар
анёламі барвовымі зары
зляталіся чародкамі аб нечым
маўчаць у сад заснежаны стары?

Карціць пакратаць
хлалчуку рукою
агеньчыкі,
пакуль не лёг яшчэ
глыбокі змрок,
глыбей снягоў спакою;
не звесці з тых агеньчыкаў
вачэй.

Бяжыць на іх святло
жывое з хаты —
у гурбах грузнеш.
Вось яны — бары,
лаві ў далоні
дар нябёс крылаты.
З-пад самых рук
знікаюць снегіры...

У далячынях у якіх сягоння
пасланнікі крамянае зары?
Маўчыць,
маўчыць за вокнамі сутонне.
Адказа хто:
— Дзе ж зніклі снегіры?

Чаму, зіма, нібы з даспелай гронкі —
ярчэй жарын —
не меціш дол нямы

тут, дзе плывуць падвечар
над пасёлкам
прапахлыя жывіцаю дымы?

Нібы асірацеў:
снег не асвецяць
агеньчыкі маленства дзіўных дзён.
Пагляд шукае снегіроў на свеце —
а толькі аніводзін не відзён.

Вераб'іных спрэчак стыне пух
на галінах вербаў і акацый.
Летняе зары
сталёны дух —
за агнямі бакенаў
і станцыі.

Хутка брацца маразам. Ну што ж,
гэта ўжо было,
было, канечне,
тут, дзе стынуць
Іпуць, Прыпяць, Сож,
тут, дзе лёд акрэплы
сніцца пешні.

Ад чаго ж у позірках яшчэ
столькі цеплыні,
якой і ўвосень
не журбой расстайнай апячэ —
прагаю сустрэч,
што ў сэрцы носім?

АДНОЙЧЫ

Гук далёкі ў вечаровай стыні
цягніка (у ноч бяжыць вясылы),
развітальны покліч жураўліны
(сеецца на сцішаныя сёлы),
шэпт-прызнанне ля агню каліны,
позірк-сінь пад гронкаю рабіны
забару з сабой і ўсім пакіну —
так, як продкі некалі рабілі.

ХЛЕБ ВЯЗУЦЬ

Ходзіць у пасёлак аўталаўка
раз на тыдзень:
возіць свежы хлеб.
Дзед кульгавы
і такая ж бабка
тут раскажуць і пра серп,
і цэп.

Век прыносіў
радасці і гора,
каравай і крошкі
сухароў.

Хлеб вязуць.
Знаёмы гук матора
шчодры.
І не трэба горкіх слоў.

Фотаэцюд Ігара ГОРСКАГА

СПОВЕДЗЬ

Млявы залацісты адвячорак. З расчыненых фортак, з разнасцежаных вокнаў далятае музыка. Паўсюль галасы, смех, дзіцячы гай.

Пешчуся на балконе, адпачываю душой. Паверхам ніжэй і правей парэнчу абшчаперваюць вялізныя, у набухлых фіялетаваых вузлах, рукі, а над імі нерухоміць лысая, ад вуха да вуха апавітая рэдзенькай пасмачкай даўніх рудых валасоў, галава. Гэта — Андрэвіч, высокі, па-старэчы гламаздаваты мужчына. Так цэлымі гадзінамі сусед, варта пацікаваць за ім, адрачона глядзіць удалячынь, дранцвее ў поўнай адзіноце, у незямным забыцці. Памятаю яго такім, колькі жыў тут. Хто ён, адкуль, якое ў чалавека прозвішча, імя, апроч імя па бацьку, — людзі не ведаюць. Ні з кім у доме ні ў будні, ні ў святы пустэльнік не таварышуе, ні да каго не патыкаецца. Тады-сяды, калі я незнарок выдаю сваю прысутнасць, сусед тузгаецца, ускочвае ўгору мутныя вочы, вітаецца, кідае пару слоў і, бы рак у пачору, задам сунецца ў пройму балконных дзвярэй.

Вось і цяпер, ледзь рыпаю здзікам, Андрэвіч пудзіцца, мігае бялкамі, перасмыкае, плямкае сінімі вуснамі, здароўкаецца, хваліць надвор'е і нечакана няме, але праз момант зноў азываецца:

АББРАЗКІ

— Можна б, вы спусціліся і зазірнулі ў мой бярог?

— З прыемнасцю.

Я ўстаю.

“Дзіва! — ляскае мяне. — На ліха спатрэбіўся яму?”

Страчае Андрэвіч пачціва. Далікатна падтрымліваючы пад локцаць, папіхвае да абцягнутага скурай мяккага крэсла, усаджвае, а сам у нерашучасці, пэўна, губляецца, з чаго пачынаць гаману, замірае ды хутка схамянаецца і раптоўна прапаноўвае:

— Давайце вып'ём. Не супраць?

— Не. Давайце.

Не марудзячы, ён дыбае да старасвецкай, чорнага моранага дрэва, камоды, дастае толькі-толькі паспытаную бутэльку гарэлкі, чаркі, з кухні прыносіць парэзаную ліверку, хлеб.

Маўкліва чокаем, не маернічаючы, бліскаем донцамі посудкаў. Не краючыся да закускі, гаспадар гэтак жа бязмоўна закурвае рэдкую ў наш час папяросу “Беламор-канал”, прагавіта цмыгае.

— Непрыемнасці ў вас? — праяляю ўвагу.

— Цяжка мне, — пад клятчастай сарочкай узнімаюцца і ападаюць Андрэвічавы грудзі. — Скора, чую, паміраць, а як? Грэшнік я! Кат! Забойца!

— Жыцця каго пазбавілі?! — прабягае па маім целе дрыготка.

— Людзей расстрэльваў... пачкамі.

— Калі?!

— Да вайны і пасля. Смяротныя прысуды ў выкананне прыводзіў. Верыў — ворагаў народа знішчаю. Аднак пазней паразумнеў. Чухнуўся. Утапіў у балоце свае ўзнагароды, кінуў родны горад, сям'ю, сяброў і сюды прыджгаў. Прыціхарыўся. Спадзяваўся — ачомаюся. Аж — не! Моташна і тут! Дзень і ноч ахвяры маячаць перада мной. Куды падзецца ад іх?!

Ліхаманкава калоцячыся, Андрэвіч усхопліваецца. Не ведаючы, што сказаць пакутніку, чым прапашчага суцешыць, міжвольна ўздрэнчаюся і я.

— Парадзце, мілы, дзе знайсці супакаенне?! — ляскае ён пратэзамі зубоў. — Дзе?!

КАРАЛІ

Успомніла пра іх Вулляна, калі Света і яе месяц таму абвешчаны муж з цяжкімі сумкамі, напакаванымі ўсякай усячынай, памкнуліся ад'язджаць.

— Стойце, міленькія! — запыніла яна. — Хвілінку!

— Познімся, бабуль, — запратэставала ўнучка. — Бывай!

— Паспееце. Не гарыць.

— Спяшаемся дужа. Справы.

— У мяне, ясачка, падарунак ё для цябе.

— Які?! — умомант заіскрыліся Светчыны падмаляваныя вочкі.

— Зараз пакажу. Мне ён ад маці маёй дастаўся. Дачок я не мела. Бог не паслаў. Адных сыноў бусел прыносіў. Дык спецыяльна табе ў спадчыну берагла. Чакала, пакуль замуж выйдзеш. Час якраз воль і наступіў. То аддам.

Старая зашустрыла да пашарпанага, падрапанага многімі пакаленямі катой, якія гадамі гартавалі, вастрэлі аб прыдатныя брыжы кіпцюры, куфра, адкінула паўкруглае века, звесіла ўнутр галаву, пакарпалася між стасоў бялізны, абрусаў ды ручнікоў, выхапіла са дна ёмістую маляўнічую бляшанку з-пад ледзяноў, паднесла ўнучцы, парэпаным пазногцем скалупнула накруўку, выняла адмысловыя, даўняй

сябе бабчына багацце, шпурнула яго на кушэтку, чмыхнула:

— Сял-ло!

Сярод вуліцы жанчына пацалавала ўнучку ў пухленькія шчочкі-булачкі, маладзенькаму ейнаму сужыцелю працягнула сухую далоньку.

— Не забывайце ж, галубкі!

Стаяла і махала рукой, пакуль машына не знікла за воблакам шэрага пылу.

У апусцелую хату, як бывае заўсёды пасля расстання з роднымі, вярнулася сцішанай, прыгнечанай. Бязмэтна тунькнулася туды, сюды. Нечакана змеціла раскілзаныя ўпрыгожванні і войкнула:

— Забылася, не ўзяла Святланка каралі! Хоць бяжы даганяй шыла-хвостку. Як жа любенькая ўмудрылася так?

АНЮЦІНЫ ДЗЕЦІ

— Куды ж вы? — паспрабавала старая затрымаць гасцей. — Вось-вось прыехалі, ледзь з-за стала ўсталі і ў работу ўпрагацца?! Нягожа. Адпачылі б.

— Паспеем, — бліснуў сын белымі зубамі.

— Не змарыліся, мама, — супакоіла дачка.

Бы на пажар ляцелі, яны пераапрануліся і рушылі ў пазахлеўе: То-

Леанід КАЛОДЗЕЖНЫ

ля з касой пляжыць для казы Розкі на зіму канюшыну, а Зоя са слоікам лапашыць з бульбоўніка капарадскіх жукоў.

“Малайцы, дзеткі! — усцешыла Анюту. — Не пакінуць у бядзе. Не дадуць увярэдзіцца. Дапамогуць па гаспадарцы”.

Толькі напісала яна ім лісты — захварэла, адразу ж абодва прыкацілі.

“Любяць мяне! — агуляла ўсешка асмужаны сонцам Анюцін твар. — Шануюць і берагуць!”

Дзе і немач падзелася, не заўважаючы задышкі, не звяртаючы ўвагі на вострае калаццё пад ключыцай, жанчына пажавела, замітусілася, заснавала. Перш-перш збегала ў грады, нарвала пук радыскі, вышмаргнула два карчыцыбулі, нашчыкала кропу (дужа ж пасля чаркі Толя ахвочы да салату) і аднесла ўсё. Потым вярнулася назад, падмачала маладзенькай, драпні пазногцем — шкурка злазіць, адрэты, саўганула ў фартах з дзесятка ранніх пухірыстых агурочкаў і трушком падрабязіла прэч. У сенцах старанна перамыла гародніну, бульбу і, ног пад сабой не адчуваючы, прытанцоўваючы, узялася гатаваць вячэру. Зашчыравала ля судніка, заўвіхалася перад газавай плітой. Заляскала талеркамі, задзынкала лыжкамі, відэльцамі.

Клікаць дзяцей паклымала ўжо апошнім промнем.

“Замардаваліся, відно, гаротнікі!” — падумала.

Галасы іх улавіла яшчэ з-за вугла пуні і тут жа разгублена запынілася: Толя і Зоя не гаварылі, нават не сварыліся, а лаяліся.

— Што?! Табе — хата, а сястрысіраціне — свінушнік трухлявы?! — крычала дачка.

— Я рамантаваў яе, дах перакрываў, — басіў сын. — Лесаматэрыял, шыфер за ўласныя мазольныя купляў.

— Ладна, грабі, падавіся сваёй хатай! — абурылася Зоя. — Тады я сабе ў прыдачу швейную машыну забяру!

— Мая жонка не горшая за цябе швачка. Ёй таксама спатрэбіцца “Зінгер”.

— Скулу тваёй мымы! Не ўпущу!

— Казу вунь забрытвай. Хочаш, даі Розку, хочаш, прадавай.

— Каб ты здох з Розкай! Сам казёл, хапай падлу барадатую!

“Гэта ж саколікі бацькаўшчыну дзеляць! — дайшло да Анюцінай свядомасці. — Ці не здурнелі радзіменькія! Я ж пакуль жывая!”

Імгненна Анюце затуманіла вочы. Яна хіснулася, коратка войкнула, пацягнулася рукой да грудзей, прысланілася спіной да сцяны пахіленай будыніны і спакаля,

Аўтапартрэта Нелі ШЧАСНАЙ

ТАЛЕНТАЎ ВЯРТАННЕ

Гэта глыбока асветніцкая традыцыя — урачыстасці з нагоды юбілеяў выдатных мастакоў, літаратараў, дзеячаў айчынай культуры праводзіць на Іх "малой радзіме", у розных кутках Беларусі. І гэта асабліва важна, калі пісьменнікі, музыканты ці мастакі нарадзіліся на беларускай зямлі, а потым па розных прычынах вымушаныя былі яе пакінуць, стваралі за мяжой, там і атрымалі прызнанне як нацыянальныя таленты (на жаль, адна з асаблівасцяў развіцця айчынай культуры ў мінулым). Гэта важна і калі яны засталіся на радзіме, але пісалі на іншых мовах, бо беларуская ў вядомых палітычных умовах больш як два стагоддзі фактычна была забароненая. Цяпер паступова адбываецца пераасэнсаванне творчасці такіх мастакоў як спадчыны, што належыць розным краінам, і ўключэнне Іх імёнаў у летапіс айчынай культуры. Гэта "вяртанне на радзіму" з'яўляецца і вяртаннем гістарычнай памяці, нашым вяртаннем да сябе як да нацыі.

Так адбываецца і з мастацкай спадчынай паэта Уладзіслава Сыракомлі і кампазітара Станіслава Манюшкі. Абодва нарадзіліся і сфарміраваліся як творчыя асобы на беларускай зямлі. Адзін стала жыць на Беларусі, але пісаў свае вершы і нарысы пераважна па-польску (захаваліся толькі два яго беларускія вершы) у адпаведнасці з культурнымі традыцыямі беларускай шляхты ў XIX стагоддзі. Другі пакінуў радзіму ў росквіце свайго таленту, пераехаўшы ў Польшчу.

Імёны Уладзіслава Сыракомлі і Станіслава Манюшкі аб'яднаў канцэрт, які стаўся фіналам вельмі насычанай і разнастайнай праграмы ўрачыстасцяў на 180-годдзе паэта, якія прайшлі на яго "малой радзіме" — Любаншчыне. У канцэрце ўдзельнічалі салісты і аркестр капэлы "Soporus" (мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — Аляксей Шут). Паэта і кампазітара звязвала плённае творчае супрацоўніцтва (Манюшка пісаў музыку на вершы Сыракомлі на працягу ўсяго жыцця), блізкае сяброўства людзей, якія мелі падобныя погляды ў мастацтве і нават — сваяцкія адносіны (вядома, што Сыракомлі стаў хросным бацькам Манюшкава сына і прысвяціў яму вершаваны радкі).

Канцэрт стварыў непаўторную музычную атмосферу рамантычнага XIX стагоддзя, тонкую атмосферу камернага музічвання. Гучалі песні і рамансы, арыі і дуэты Манюшкі на словы Сыракомлі (пераклад У. Мархеля), а таксама яго сучаснікаў. Прагучаў і папулярны рускі раманс "Когда я на почте служил ямщиком", створаны паводле верша Сыракомлі "Паштальён" у перакладзе на рускую мову Л. Трэфалева.

Салістамі праграмы былі Таццяна Пятрова, Леанід Дубавы, Інга Цемчанка, Алена Буйніцкая, Наталля Аўчыніцава, Яўген Ермакоў. Дырыжыравала Марына Траццякова.

Музычная сустрэча на Любаншчыне — яшчэ адзін захад да таго, каб зацікаўленасць сваёй нацыянальнай культурай, мастацкай спадчынай была б адметнасцю не толькі вузкага кола інтэлігенцыі, а зрабілася б глыбокай патрэбай шырокай аўдыторыі нашых суайчынікаў. Мабыць, тады і спраўдзяцца словы Уладзіслава Сыракомлі, якія ён запісаў у сваім дзённым больш за паўтара стагоддзі таму ў сувязі з творчай дзейнасцю Станіслава Манюшкі: "Калі ўжо хочам неверагоднага, то давайце лепш жадаць таго, каб у нас мастака разумелі так добра, як і ў іншым месцы, каб і ў нас знайшлося дастаткова справы для яго талента і вуха, і ніколі не магло наступіць тое, што мы ўсіх нашых геніяў хацелі б вышылаць за мяжу. Нам бы заахвоваць іх дома, рабіць усё магчымае для развіцця талентаў, хай жывуць, ствараць дзеля славы нашай зямлі і не маюць падставаў скардзіцца, што не ў іншым месцы нарадзіліся".

Алена КАЛЕСНІК

У дажджлівую пажоўклую восень можа прымроіцца рознае: і апалае лісце ў парку, і "дрожащий червяк на ветру, который бабочкой больше не станет" (хоку Басё), і самотны паэт... Але цудоўна, неверагодна дзіўна, калі ў сон жыцця прыходзіць гошч, мастак, майстар. Калі хаатычныя імгненні-мроі мусяць праляцець разам з восенню ... патрыярха. 22 кастрычніка вядомаму беларускаму кінарэжысёру, народнаму артысту Беларусі, прафесару Ігару ДАБРАЛЮБАВУ споўнілася 70 гадоў.

АСЕННЯ СНЫ З ДАБРАЛЮБАВАМ

Па словах рэжысёра, ён адчувае сябе цудоўна. І гэта толькі няўцяжымым падаецца, што ўжо сышлі ў гісторыю, як леташняе апалае лісце, знятыя Дабралюбавым фільмы "Іван Макаравіч", "Шчаслівы чалавек", "Вуліца без канца", "Расклад на паслязаўтра", "Трэцяга не дадзена", "Белья Росы", "Мама, я жывы!", "Асеннія сны", "Эпілог". Бо насамрэч, увесь час аднаўляючыся на экраны нашых тэлевізараў, яны бесперапынна жывуць у прасторы часу. І нават разам са сваім стваральнікам спраўляюць юбілей (сёлета споўнілася 25 і 20 гадоў з дня выхаду стужак "Расклад на паслязаўтра" і "Белья Росы" — аднаго з самых папулярных савецкіх фільмаў, у гонар якога — Белья Росы названа адна з вуліц Гродні). Некаторым падаецца, што фільм "Эпілог" (1994) сімвалічна зрабіўся "эпілогам" і творчага жыцця І. Дабралюбава. Але знакамёты рэжысёр кажа, што ў яго дастаткова творчых задумаў.

СОН ПЕРШЫ. МІНУЛАЕ.

Рэжысёр І. Дабралюбаў сёння любіць згадваць мінулае. Напрыклад, вучобу ў вядомага кінарэжысёра М. Рома, які некалі іх, першакурснікаў, пярэдазіў, што рэжысуры навучыць нельга, а васьм навучыцца можна.

— Раней усё па-іншаму рабілася, — расказвае Ігар Міхайлавіч. — Калі, напрыклад, Аляксей Адамовіч надумаў звязацца з кіно, ён

Роўна год прайшоў — і на афішы Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі зноў значыцца прэм'ера п'есы маладога драматурга Андрэя Карэліна, які з 2000 года працуе загадчыкам літаратурнай часткі тэатра. Цяпер, пасля леташняй неадназначнай "Зоны Х", тэатр звярнуўся да іншай ягонай п'есы "Лафонтэн", якая заняла другое месца на IV Рэспубліканскім конкурсе драматургіі.

ЮБІЛЕЙ

паступіў на Вышэйшыя сцэнарныя курсы. Зранку быў навучэнцам, а ўвечары выкладаў на філалагічным факультэце МГУ. Падыход да працы ў кінематографіі быў сур'ёзны. Усе нашыя карціны, якія рабіліся спачатку на рускай мове, каб хутчэй трапіць у пракат, потым абавязкова дубліраваліся на беларускую мову. Запрашаліся цудоўныя перакладчыкі (напрыклад, дачка К. Чорнага), акцёры, за гучаннем мовы якіх сачыла Г. Уладзімірская. Усе карціны 60-х дубліраваны на беларускую мову. А сёння ж на кінастудыі няма галоўнага рэдактара, які, на маю думку, павінен быць моцным літаратарам (якім быў Аркадзь Куляшоў), здольным арганізаваць сцэнарную працу. Бо кінематограф пачынаецца з добрага літаратурнага сцэнарыя. Прафесія рэжысёра другасная: мы, усё роўна як дырыжоры, спрабуем перадаць пачуцці кампазітара паводле партытуры.

СОН ДРУП. СЕННЯШНІ.

— Ігар Міхайлавіч, ужо дзесяць гадоў вы не здымаеце кіно...

— Так, не здымаю. І ў чым тут справа, я не магу зразумець. Сцэнарый ў мяне ёсць, задумаў дастаткова. Але пасля карціны "Эпілог", якую мы зрабілі разам з Іванам Шамякіным, неяк усё сціхла. Мяне чамусьці залічылі ў "апазіцыю". Кажуць, што змрочнае кіно зрабіў. І тым не менш, бесперапынна на працягу дваццаці гадоў круціць "Белья Росы".

Пра мяне ўсё кажучы: "хворы, вельмі хворы" (І. Дабралюбаў перажыў некалькі інфарктаў. — В. Б.). І я, калі раззлуюся, на гэта адказваю: "А вы некралог бачылі?". Я, насамрэч, вельмі перажываю за кіно, таму што аддаў яму жыццё.

Сёння я хачу зняць кіно паводле апавядання Васіля Быкава "Жоўты пясочак". Я лічу, што гэта апавяданне біблейскага гучання. На жаль, у Міністэрстве культуры дагэтуль не могуць вырашыць, ці можна запусціць такую карціну. Але хаця б скажыце шчыра, маўляў, не, карціну паводле Быкава мы здымаць не будзем, і я супакоюся. Хаця, на мой погляд, цяпер, калі пісьменнікі няма, мы можам зрабіць фільм у яго памяць. Павінны зрабіць.

— Аднак на кінастудыі хутка будуць запушчаны ў вытворчасць дзве карціны, прысвечаныя яму.

ПРЭМ'ЕРЫ

«Ірэха адказала — ты» — назвай спектакля былі выбраны словы з фінальнай, самай моцнай сцэны, удала знойдзенай рэжысёрам і сцэнографам Валерыем Ласоўскім. Менавіта ён, вопытны рэжысёр і акцёр, цяперашні кіраўнік Мінскага абласнога драматычнага тэатра, і быў запрошаны для пастановкі новага спектакля ў сталічным тэатры, які славіцца сваімі творчымі эксперыментамі і шалёным тэмпам працы. Апроч таго, Валерыя Ласоўскі стаў выканаўцам адной з самых удалых і неадназначных роляў у спектаклі, ролі пажылага бізнесоўца Шведа.

Адлік падзей п'есы вядзецца з трагічнага здарэння, што перакуліла жыццё маладой беларускай пары дваццаць гадоў таму. Аўтакатастрофа, што здарылася з-за любові безыменнага героя да хуткасці, фізічна скалечыла яго; галоўную ж гераіню напаткала іншае калецтва, маральнае. Яна не змагла дараваць

— Ведаеце, каб не траціць грошы на новыя фільмы, лепш паказаць старыя беларускія стужкі пра вайну. Раней у нас былі цудоўныя карціны пра вайну, бо іх рабілі людзі, якія прайшлі вайну і лічылі сваім доўгам шчыра распавесці пра яе. Дарэчы, чаму б у Мінску не адкрыць кінатэатр пад умоўнай назвай "Рэтраспектыва", у якім бы дэманстраваліся лепшыя беларускія фільмы. Бо многія з нашых юнакоў не бачылі тых карцін.

— Я чула, што пасля смерці Міхаіла Пташукі яго вучні папрасілі вас выкладаць у іх. Не атрымалася. Ці звяртаюцца яны да вас цяпер?

— Да студэнтаў прыйшоў добры, таленавіты, пісьменны рэжысёр Вячаслаў Нікіфараў. Не, былія вучні Пташукі сёння да мяне не звяртаюцца. І я думаю, што не будуць звяртацца — ёсць прычыны. А васьм маладыя рэжысёры са студыі часта просяць дапамагчы.

СОН ТРЭЦІ. БУДУЧЫНЯ.

— Ігар Міхайлавіч, на базе Купалаўскага тэатра павінен з'явіцца тэатр Быкава. Калі б вас запрасілі паставіць спектакль паводле твораў Быкава, вы б пагадзіліся?

— З задавальненнем. У нас некалі была дамоўленасць з Валерыем Раеўскім, я хацеў ставіць спектакль на купалаўскай сцэне, але не спраўдзілася.

В. БАРАБАНШЧЫКАВА

ШТО АДКАЗАЛА РЭХА

ДНІ ТЭАТРА ШВЕЦЫІ

Тэатральная культура не стаіць на месцы. Яна рухаецца наперад, і як вынік атрымліваюцца новыя цікавыя тэатральныя праекты. Такім жа можна назваць і сумесны беларуска-шведскі тэатральны праект "Дні тэатра Швецыі ў Купалаўскім", які ажыццявіўся 3—5 кастрычніка на Малой сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

4 і 5 кастрычніка на малой сцэне прайшлі і чытанні ўрыўкаў з п'ес іншых шведскіх аўтараў. Адбылося першае знаёмства з такімі імёнамі як Катарына Фростэнсан (п'еса «Крышталёвая вуліца»), Астрыд Тротцгь (п'еса «Першая восень»). У гэты ж дзень ладзілася публічная гутарка з Якабам Хірдуалем — драматургам, загадчыкам літаратурнай часткі Каралеўскага драматычнага тэатра ў Стакгольме. Мяне, напрыклад, зацікавілі ўражанні шведскага драматурга ад нашага тэатра. Якаб Хірдуала (на жаль, у яго было вельмі мала часу, каб пазнаёміцца з тэатрам) вельмі ўразіла ігра нашых акцёраў. Па яго словах, у Беларусі акцёры іграюць больш рэалістычна. І ўвогуле спадар Хірдуаль задаволены спектаклем і праектам. Гаварылася таксама і пра супрацоўніцтва тэатра Швецыі і Беларусі. У нядзелю (5 кастрычніка) чыталася п'еса Сціга Ларсана «Вяртанне зняволенага» ў прысутнасці самога аўтара. Адзначым, што ўсе п'есы былі перакладзены на беларускую мову Дзмітрыем Плаксам. І чыталі іх нашыя акцёры: заслужаны артыст РБ Уладзімір Рагаўцоў, Алена Іваннікава, Вячаслаў Паўлюць, Тамара Міронава, Вольга Фадзеева.

А завяршылі Дні тэатра Швецыі ў Купалаўскім майстар-клас шведскага кампазітара Дрора Файлера — аўтара музыкі да спектакля «Барух-Эмануэль». Усе, хто цікавіцца сучаснай шведскай музыкай, былі ў той дзень тут. Тры дні прайшлі як адно імгненне. Галоўныя іх здабыткі: новы спектакль у рэпертуары Купалаўскага тэатра, знаёмства са шведскай культурай і шмат добрых эмоцый і ўражанняў.

Зміцер КАРМАЗІН

КАНТАКТЫ

Сёлета ўжо ў другі раз спанатраная мінская публіка, якая складалася не толькі з аматараў, але і з прафесійных музыкантаў і крытыкаў, мела махліваець слухаць класіку ў выкананні Сімфанічнага аркестра Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам вядомага швейцарскага дырыжора Райнера Хельда. (Пра што, дарэчы, "ЛІМ" паведамляў.)

Гэты філасофскі змест натхняў выканаўцаў, якія, што аднагалосна адзначылі маэстра Райнер Хельд і мастацкі кіраўнік Аб'яднання музычных калектываў тэлерадыёкампаніі Аляксей Раваўцкі, дасягнулі значных поспехаў менавіта як канцэртны аркестр.

"На сцэне аркестр выпраменьваў тую энергію, якую я заўсёды імкнуўся адчуць у час працы над сімфанічным творам", — сказаў Райнер Хельд. Гэты даволі малады, але ўжо вядомы ў краінах Захаду дырыжор кіруе Камерным хорам горада Ааргау (Швейцарыя), а таксама выкладае ў музычным каледжы. Маэстра атрымаў адукацыю ва Універсітэце Цюрыха і ў Музычнай акадэміі Люцэрна, стажыраваўся ў такіх цэнтрах сусветнай музычнай культуры, як Зальцбург і Токіо.

СА ШВЕЙЦАРЫ — НА БЕЛАРУСЬ

28 верасня ў Канцэртнай зале Беларускай акадэміі музыкі гучалі творы Людвіга ван Бетховена.

Сімфанічны аркестр, які за два дні да гэтага адкрыў новы музычны сезон Магілёўскай абласной філармоніі, яскрава і свабодна выконваў у Мінску уверцюру Бетховена "Эгмонт", — знакамёты твор, прасякнуты ідэяй волі і справядлівасці. У першым аддзяленні праграмы таксама прагучаў Скрыпічны канцэрт Макса Бруха, у якім выканала сольную партыю лаўрэат міжнародных конкурсаў, 17-гадовая вучаніца Рэспубліканскага каледжа пры БАМ Ксенія Бельцокова. Другое аддзяленне канцэрта было цалкам прысвечана музыцы Бетховена, 175-годдзе з дня смерці якога музычны свет адзначыў летась. Прагучала Сімфонія № 7 — твор, у які вялікі нямецкі кампазітар уклаў ідэю барацьбы чалавека з самім са-

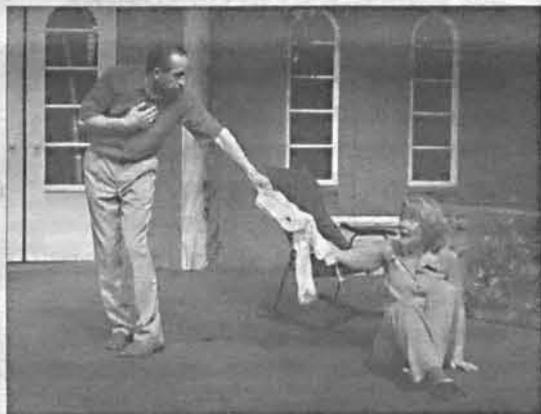
Канцэрты ў Магілёве і ў Мінску сталіся працягам творчага супрацоўніцтва аркестра тэлерадыёкампаніі са швейцарскімі артыстамі, якое пачалося сёлета на пачатку года. Наогул жа, у гэтым годзе творчае жыццё Сімфанічнага аркестра насычанае падзеямі. У межах беларуска-швейцарскага праекта 18 студзеня аркестр даў вялікі канцэрт, у якім саліравала таленавітая швейцарская піяністка і вядомы дзеец у свеце музычнага мастацтва Эмі Хенц-Д'эман, а дырыжыраваў маэстра Райнер Хельд. Рэпертуар студзенскага канцэрта стаўся ўдалым спалучэннем класічнай і сучаснай сімфанічнай музыкі, дзе бліскучая уверцюра "Карыялан" і імклівая Сімфонія № 8 Людвіга ван Бетховена прагучалі як арганічнае атачэнне твораў швейцарскіх кампазітараў XX ст. Эрнста Відмера і Артура Анегера. А ў лютым наш аркестр з гэтай жа праграмай удзельнічаў у святкаванні 200-годдзя швейцарскага кантона Ааргау, даўшы тры канцэрты.

Наступныя сумесныя выступленні аркестра Бельтэлерадыё і швейцарскага дырыжора плануецца на люты 2004 года. Праграма канцэртаў канчаткова не зацверджаная, але ўжо цяпер вядома, што ўвазе аматараў высокага мастацтва будучы прадстаўлены творы Р. Вагнера і К. Сен-Санса. Што ж да далейшага супрацоўніцтва, то на 2005 год замоўлены чарговыя гастролі Сімфанічнага аркестра з Беларусі ў Швейцарыю.

Маэстра Хельд патрабуе ад нашага аркестра амаль што швейцарскай дакладнасці. Але ж беларускія музыканты выдатна спраўляюцца са сваёй задачай — задачай перанесці класічны сімфанічны твор у сучасны кантэкст, знайсці ў ім акцэнты, дзякуючы якім ён загучыць актуальна для сённяшняй беларускай публікі.

Алена БЫСТРОВА

НА ЗДЫМКУ: маэстра Р. ХЕЛЬД, салістка К. БЕЛЬЦЮКОВА і — аркестр. ФОТА АЎТАРА

разумее, як "у наш час складана мець блізкіх", як складана абараніць іх ад жыццёвых неспадзяванак і сябе пры гэтым не пакрыўдзіць. Але за рэспектабельным фасадом сямейнай вілы хаваецца такі забытаны клубок карыслівага разліку, рэзунасці, шантажу і сямейных тайн, што разблытвае яго глядачу прыйдзецца ўсе дзве з паловай гадзіны, што доўжыцца спектакль. А пацягнуў за гэтую нітчку падзей нехта Жак Лафантэн, запрошаны ў дом сябра дачкі, і як высвятляецца, той самы былы каханый Эльзы, "чалавек з іншага свету". Ён імкнецца вярнуць былое каханне, вярнуць не толькі Эльзу з дачкой, але і самога сябе. Праўду кажучы — у кожнага ў душы ёсць свая шафа са шкільетам. А калі яна яшчэ і не адна — вось тут і пачынаецца сапраўдны дэтэктыў з забойствамі, падкідваннямі, высвятленнем бацькоўства і завязчаннем дзядулі. Тут ужо галоўнае — не пужацца рэвалверных стрэлаў з наваліччым гromам і паспяваць здзіўляцца чарговай тайне.

"Дэтэктыў плюс..." — так вызначалі жанр гэтага спектакля яго стваральнікі. Здаецца, плюса тут атрымалася больш, чым дэтэктыва, і гэта парадавала. На першым плане ўсё ж засталіся не шантаж са стралянінай, а псіхалогія, аналіз чалавечых адносін. Аўтар імкнецца разабрацца — чаму ж неблагія і дарагія адно аднаму людзі так упарта робяць балюца сваім блізкім. Хто вынаваты, — пытаюцца героі адзін за адным. І рэха кожны раз адказвае адное і тое ж. Ты...

Юлія ПАЛАЧАНІНА

НА ЗДЫМКАХ: сцэны са спектакля. ФОТА К. ДРОБАВА

МУЗЫКА

На адным подыху былі выкананы вядомыя творы "Ave Maria" Д. Качыні, "Чорны вецер" П. Сарасатэ, "Кахаю цябе" Э. Грыга... Вялікі, прыгожы, яркі голас цудоўнага тэмбру пакарыў сваёй мяккасцю, выразнасцю. Колькі цеплыні, шчырасці было ў гэтых словах! А як ажывіліся пажылыя слухачы, калі прагучаў "Выпадковы вальс" М. Фрадкіна, нагадаўшы некаторым пра іх ваенную маладосць. Такі ж настальгічны настрой панавалі ў зале, калі з натхненнем выконвалася вядомая песня М. Блантэра "Чарнавокая казачка".

Не меншы поспех мела ў публікі выкананне папулярных старадаўніх рамансаў, "Ха-

спяваць, удзельнічала ў мастацкай самадзейнасці.

Неяк Ніна ўдзельнічала ў канцэрце самадзейных артыстаў — спявала "Хороши вечера на Оби". Менавіта тады яна пазнаёмілася з салдатам Вячаславам Хаўкіным, які потым стаў яе мужам. (У апошні час ён, вядомы скрыпач, працаваў педагогам Мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі і Беларускай акадэміі музыкі. Больш як трыццаць гадоў прабылі яны з Нінай душа ў душу. Тры гады ўжо, як Вячаслава не стала. Іх дзеці таксама музыканты: дачка Марына — піяністка, сын Аляксандр — студэнт Акадэміі музыкі па класе скрыпкі.)

А ў той вечар Ніна пачула шмат добрых слоў пра свой голас, гаварылі, што ён з цудоўнымі абертанамі. Адзін з вядучых спецыялістаў па вакале ў сталіцы Літвы, дзе яны тады жылі, сказаў, што Ніна можа стаць такой жа выдатнай камернай спявачкай, як Зара Далуханава. І Ніна стала студэнткай падрыхтоўчага аддзялення Віленскай кансерваторыі, праз нейкі час паехала з мужам у Баку, дзе тады жылі яго бацькі.

Пасля яе паспяховага выступлення на Усесаюзным конкурсе вакалістаў (1972 г.) Ніну Цішко запрасілі працаваць у Мінску. І вось 31 год яна тут жыве. Чвэрць стагоддзя працуе ў філармоніі. Была салісткай Бельтэлерадыё, плёна працавала са знымым

канцэртмайстрам Тамарай Міянсаравай. Некалі дырыжор Яраслаў Вашчак запрасіў Ніну Цішко ўзяць удзел у адным з оперных спектакляў, але яна, на жаль, не скарыстала такую магчымасць.

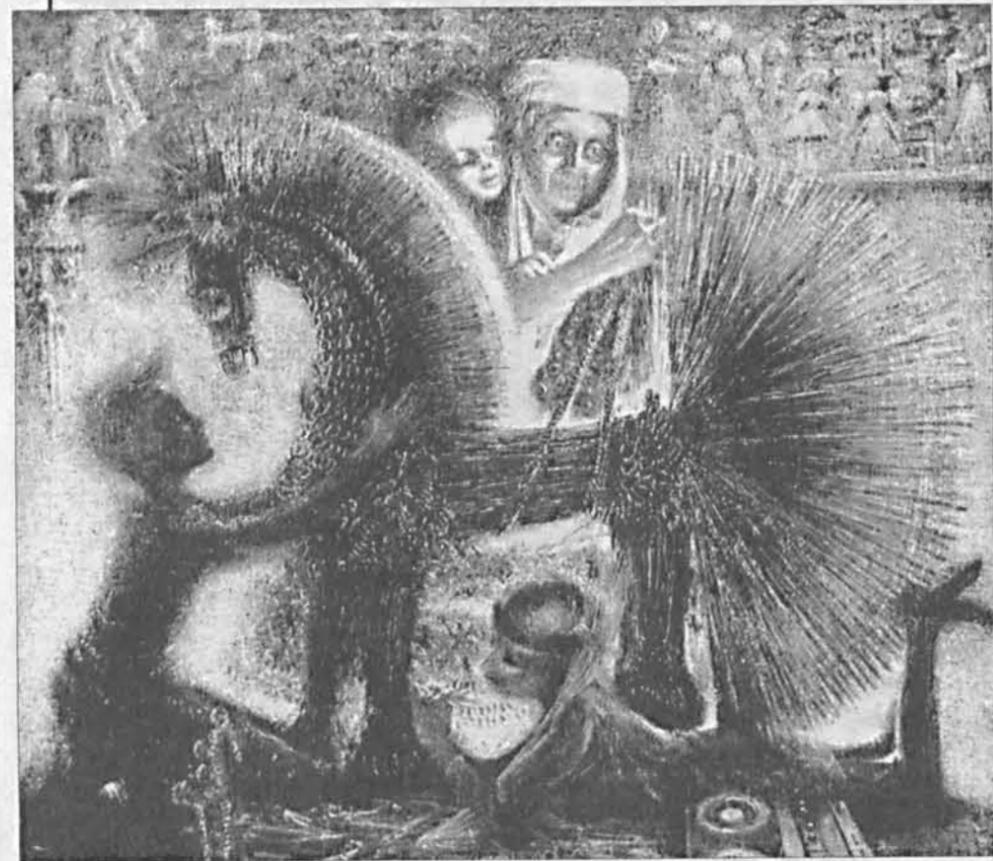
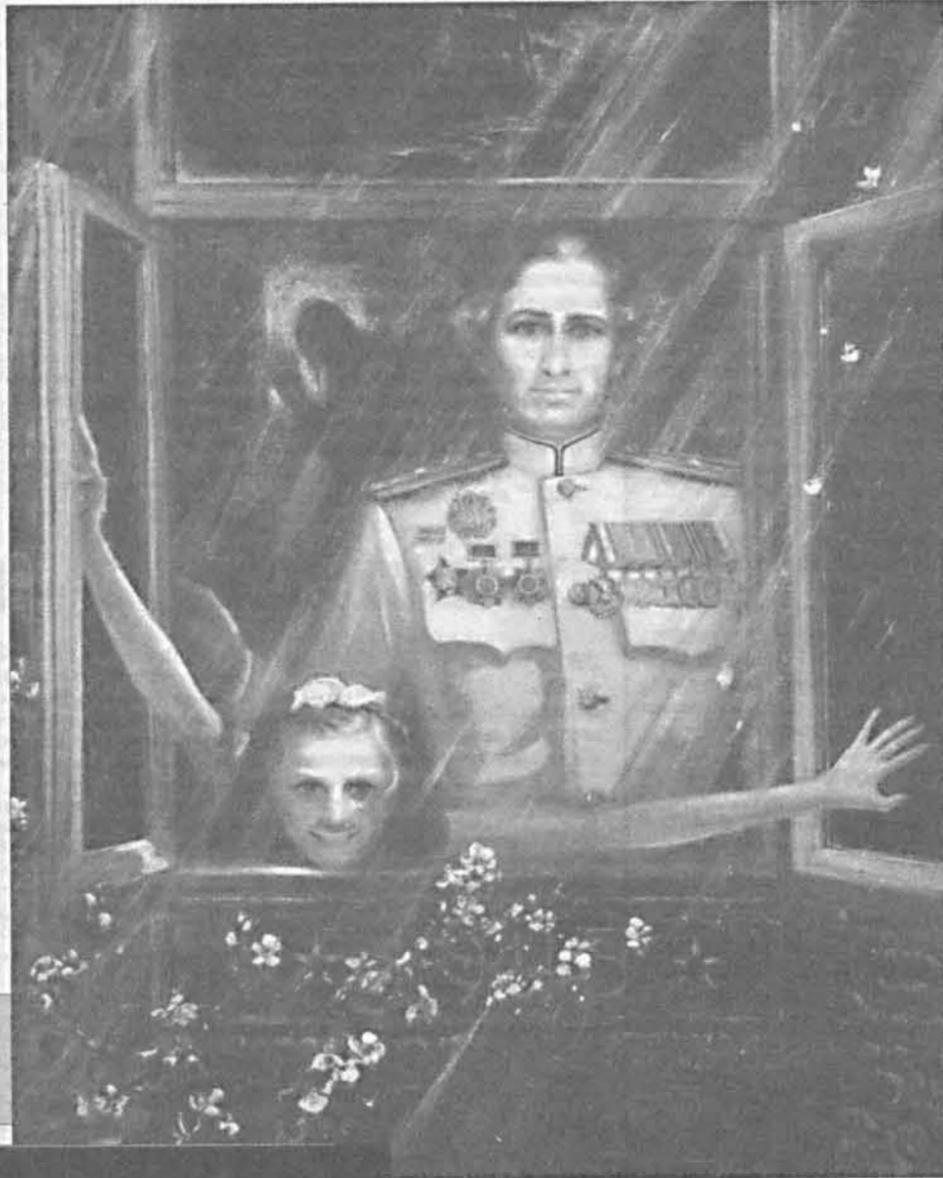
Сёння ў рэпертуары спявачкі калія твораў, і ўсе яны ўлюбёныя. Акрамя камернага рэпертуару, фальклору, песень, выконвае арыі з опер, спявае ў рэкіме. Таленавітая артыстка гастралювала ў Германіі, Расіі, Францыі, Швецыі. "Беларуская прымадонна пакарыла нас", — пісалі шведскія газеты. Яна зачароўвае слухачоў і ў сябе на радзіме. Шкада толькі, што ў роднай Беларусі пачуеш яе рэдка...

Вера КРОЗ

ГОЛАС-ДЫЯМЕНТ

У сапраўднае свята ператварыўся канцэрт камернай спявачкі, салісткі Беларускай дзяржаўнай філармоніі Ніны ЦІШКО ў Мінскім яўрэйскім абшчынным доме. Праграма выступлення была цікавая, рознабаковая: творы кампазітараў-класікаў, рускіх, савецкіх, еўрапейскіх, беларускіх аўтараў, беларускія народныя песні.

**Вядомы крытык і журналіст
выказаў думку, што творы
Нінель ШЧАСНАЙ –
“на аматара”. Падчас
гэтай размовы**

**я прысутнічала ў майстэрні і
бачыла, як Нінель Іванаўна
насцярожылася, нібы
хмурынка прабегла па
яе твары, і яна перапытала:
які сэнс крытык укладвае
ў гэтыя словы? Але ж, калі і
патлумачыў, і камплімент
зробіў як творцы –
я адчувала: мастачка
не пагадзілася з ім.
Быць не можа, што яе
творы не ўсім зразумелыя
і даступныя!**

**Яна шукала свой шлях у
мастацтве, выпрацоўвала
адметны творчы почырк,
эксперыментавала
з матэрыяламі і тэхнікамі,
услаўляла жыццё ва ўсіх
ягоных праявах.**

**Чым кіравалася, каб не
збіцца са шляху, не ступіць
на сцежку, што вядзе да
разбурэння, не патрапіць у
пастку ілюзіі творчасці?
Яна – жанчына і творца! –
выбрала самага
дасканаллага і праўдзівага
дарадчыка – сэрца,
поўнае любові.**

**З ім не заблукаеш і не
зачарсцвееш – як да
прыгажосці, так і да болю,
з ім не забранзавееш і ў
славе. А творы – гэты яе
жыццяпіс, вобразы роднай
Беларусі, абліччы дарагіх
людзей, песня характыву
навакольнага свету,
гімн жанчыне. Яе карціны
– шчырыя, сардэчныя,
паэтычныя, няўжо
сапраўды некаму
незразумелыя?**

АўТАПАРТРЭТ

ЖЫВАПІСЕЦ. ГРАФІК. МАНУМЕНТАЛІСТ... Гэтак скупа вызначаюць энцыклапедыі асобу выбітнай беларускай мастачкі, самабытнага майстра, цудоўнай жанчыны, чалавека прыгожай і шчодрой душы, яркага і светлага таленту — асобу Нінель Іванаўны Шчаснай. Сама ж яна на аўтапартрэце то выглядае, як чараўніца, з папараці-кветкі, то атаясамлівае сябе з трапяткай, пшчотнай сінчай, яркім снегирком-агеньчыкам у замерзлай зімовай прасторы, летучаннай і шчасливай снежнай бабай — бо злеплена рукамі дачкі і ўнучкі. Яна і муза, і адзінокая, і берагіня — на аднайменных карцінах. Але ж тры партрэты — "Аўтапартрэт з майго абутку", "Пясочны гадзіннік" і "Вясёлка мацярынства", на маю думку, найбольш яркія самавызначэнні мастачкі.

Магчыма, нехта заспрачаецца, што "Вясёлка мацярынства" не належыць да аўтапартрэтаў. Але ж каго тады, як не сябе, пісала Шчасная на гэтай карціне? Нарадзілася яе ненаглядка-Ладачка, і для мастачкі адкрыліся новы, ні з чым не параўнальны свет пачуццяў. Карціна была напісана ў 1966 годзе, у час, калі ў мастацтва панаваў суровы стыль, і збытажыла многіх мастакоў і знаўцаў мастацтва. Гэта была мадонна, і яна стала выклікам, пратэстам усім папярэднікам, хто пісаў Божую Маці з дзіцем.

— *Я вучылася ў акадэміі, я ведала амаль усіх мадоннаў, створаўных мастакамі, — расказвае Нінель Іванаўна. — Іх пісалі мужчыны. І толькі там, дзе мастачка малюе сябе з дзіцяткам, я адчувала: тут ёсць мацярынства. У нас бытаваў "зямлісты" жывапіс, лічылася, што па-іншаму пісаць нельга. Мне нават прыгразілі, што не будуць выстаўляць. Але ж я вырашыла: "У мужчын я павучылася 12 гадоў — дастаткова". І сваю "Вясёлку...", мадонну, я ўжо пісала пачуццямі, а не так, як мяне вучылі. Мною кіравала мацярынства. Многія мастакі не ведалі, як рэзаваць на карціну, можна яе прымаць або не? "Я зрабіў бы іначай..." — быў іхні аднагалосны водгук. Я шчыра пагаджалася: вядома, вы ж не жанчына! Я іх, напэўна, разлавала гэтай карцінай. І да гэтага часу пераканана: мужчынам мадонну лепш не пісаць! Яны не ведаюць, што такое мацярынскія пачуцці. Мадонна ў іх — як патэнцыяльная каханка. Гэтага пазбеглі толькі тыя мастакі, якія заглушылі покліч плоці, жылі ў святасці, пісалі па царкоўных*

каля Вялікага Сяла, паблізу Мінска, дзе нарадзіўся бацька мастачкі і дзе цяпер магілы маці і бацькі. Сама ж Ніель Іванаўна з'явілася на свет у Полацку, гэты горад стаў "сталіцай яе лёсу".

ГАНАРОВАЯ ПАЛАЧАНКА

"А мы вашай дачцэ галасаваннем прыдумалі імя: Нінель — Ленін наадварот", — такімі словамі сустрэлі навучэнцы Полацкага педвучылішча свайго любімага настаўніка беларускай мовы і літаратуры Івана Сымонавіча Шчаснага, калі даведаліся, што ў яго нарадзілася першае дзіця. І хаця дома дзяўчынку называлі Нэлай, імя Нінель засталася ў метрыках і пашпарце на ўсё жыццё.

Полаччына — радзіма маці, Марыі Андрэеўны, якая паходзіла з роду шляхціцаў Заленскіх. Як і бацька, маці была настаўніцай. Пасля заканчэння Белдзяржуніверсітэта Іван Шчасны атрымаў накіраванне ў аспірантуру, але трэба было зарабляць на жыццё. У Полацкім музеі кнігадрукавання ёсць падручнікі і метадыкі выкладання для пачатковай і сярэдняй школы І.С. і М.А. Шчасных. У пасляваенны час Іван Сымонавіч стаў кандыдатам педагагічных навук.

У невялікім горадзе асоба настаўніка роднай мовы Шчаснага прыцягвала ўвагу. Ніель Іванаўна расказвае:

— *У 37-ым на вуліцы бацьку нехта за спіною сказаў: "Не азірайцеся! Але ж калі заўтра вы зстаняцеся, вас забяруць". Ён прыйшоў дахаты, забраў жон-*

ўзнагародзілі Нэлу Іванаўну званнем "Ганаровы грамадзянін Полацка". І яна ганарыцца гэтым і шчыра рада.

КАЛІ ЗОРКА СПУСКАЕЦА НА ЗЯМЛЮ...

...яе чакае лёс зямны. А многім з нас па-ранейшаму здаецца: вось у тых, хто прыгожы, таленавіты, знакаміты, і жыццё да неверагоднага шчаслівае, усё ў іх іначай, па-зорнаму.

Першы клас Ніель закончыла ў 1941 годзе ў вёсцы Новы Двор Смаленскага раёна. І тут пачалася Вялікая Айчынная вайна. Бацька пайшоў на фронт, сям'я настаўнікаў Шчасных патрапіла ў эвакуацыю. Тры гады маці адна з малалетнімі дзецьмі выжывала на Тамбоўшчыне. Не было ні драбкі цукру, ні каліва солі, а лебяды, жмых і працавітасць дапамагалі жыць, вучыцца, танцаваць і маляваць...

Пасля заканчэння вайны і дэмабілізацыі бацькі ў 1946 годзе Шчасныя прыехалі ў зруйнаваны Мінск. У 1949 годзе Ніель за-

ДОЛЯ ШЧАСНАЯ І НЯШЧАСНАЯ НІНЭЛЬ ШЧАСНАЯ

канонах. Маглі з боскімі пачуццямі адносіцца да мадонны, і таму ім удавалася стварыць яе духоўны вобраз. А ўсе ж астатнія, у тым ліку і Рафаэль, пісалі ў якасці мадонны сваіх жонак, каханак, натуршчыц...

Дарчы, купляць работы Нінель Шчаснай музеі пачалі з "Вясёлкі мацярынства". Да гэтага лічылася, што мастачка занадта маладая, эксперыментуе, калі ўсё ясна: толькі сацрэалізм — мастацтва. Набыццю карціны папярэднічала цікавая гісторыя.

— *Здарылася, адна японка ўбачыла маю працу на выстаўцы і сказала: "Нахай яна прынясе мне свае карціны". Усё, што я прынесла, японка забрала. І калі ўжо збіралася вывозіць карціны, міністр культуры звярнуўся да дырэктара Дзяржаўнага мастацкага музея Беларусі Алены Аладавай: паглядзіце, мо што адбераць у музей, па-мойму, вывозяць за мяжу добрыя работы. І Аладава адабрала "Вясёлку мацярынства". Для японкі я за тыдзень напісала копію.*

Аўтапартрэт "Пясочны гадзіннік" напісаны нядаўна, гады тры таму, але ён надзвычай важны для творчасці Шчаснай. У ім мастачка ўвасобіла ідэю жанчыны на зямлі. Жанчына матэрыялізуе свет бесцялесны, праз яе прапалляюцца час і космас. А замест пясчынак сыплюцца палавінкі яблыкаў, у іх можна разгледзець нават твары, — яны ляцяць у няспынным патоку да зямлі, каб кожнай адшукаць сваю супасці з ёй у адзінае цэлае.

Не сакрэт, цяжка творчай жанчыне быць шчасливай. Але ж і няпроста жанчыне быць творчай.

— *Жанчыне стаць мастаком неверагодна цяжка. Наогул, каб стаць упоравен з мужчынамі ў любой справе, трэба быць на галаву вышэй за іх. А жанчыне, акрамя творчай працы, трэба і дзяцей, і мужа, і дом дагледзець...*

Рупліваца, яна стварыла сотні жывапісных карцін, шмат дэкаратыўна-прыкладных твораў, аформіла больш за 30 кніг, працавала ў станковай графіцы, рабіла вітражы і мастацкі посуд. За шэраг работ на чэхавскаму тэматыку, за пленнае творчае супрацоўніцтва барысаўскія гутнікі падарылі Ніель Іванаўне крышталны пантофлік — як Папялушцы. Ён сімвалічна дапаўняе "Аўтапартрэт з майго абутку": на ім адлачываюць, напрацаваўшыся, рабочыя і далікатныя тэатральныя туфлікі. Яны сведчаць, што іх гаспадыня не цуралася ні жаночай, ні мужчынскай працы і пры гэтым была "каралевай на любым балі". Гнула метал, са шкла і агню стварала святланосныя вітражы, збівала рамы пад карціны, сама спраектавала і ўзвяла прыгожы дом, якому пазайздросцяць і прафесійныя будаўнікі. Ён знаходзіцца

ку і дзяцей і адразу ж на вакзал. Селі ў першы цягнік, які ішоў у гэты час, і такім чынам апынуліся на Смаленшчыне.

У майстэрні ў стане нараджэння знаходзіцца вялікі твор — трыпціх, прысвечаны Еўфрасініні Полацкай. Вобраз апякуні зямлі беларускай неаднаразова ўзнікаў на палотнах Ніель Іванаўны, да святой Еўфрасініні ў яе надзвычай трапяткія, і я сказала б, нават асабісты адносіны. Між іншым, ільняны касцюм, пантофлікі — скураныя, на шнураўцы, а пасля і шапачка, падобная па форме да шлема, з'явіліся ў гардэробе мастачкі невыпадкава: касцюм нагадваў убор полацкіх князёўнаў. Праўда, у шапачкі было яшчэ адно прызначэнне: падкрэсліваць бровы, бо яны і вейкі былі "з'едзены" вітражамі, згаралі ў працэсе працы...

Некага "ўсе дарогі вядуць у Рым", Шчасную — у Полацк.

— *Я праехала па Полаччыне, пабывала ў многіх вёсках, і найперш там, дзе жыла мая прабабка Заленская. Мой дзед — яе старэйшы сын, прыгожы, высокі, пад два метры росту. У прабабкі было трое сыноў і трое дачок. На фотаздымках відаць мае падобнасць з імі. А калі прыехала ў Зелёнку (раней гэта мясціна называлася Зелёнка), гляджу на людзей: усё сінявокія, светлавалосыя, падобна — усё мая радня! Бацька і мама таксама былі падобныя. Генетыкі даказалі, што муж і жонка за час працяглага сумеснага жыцця перадаюць адзін другому гены і таму робяцца падобнымі і знешне, і сваім духоўным светам. Мае бацькі пражылі доўгае, болей за паўстагоддзя, сямейнае жыццё. Лагічнае мысленне, умненне рознабакова бацьчы свет, аналізаваць рэчаіснасць — гэта ў мяне ад бацькі. А вось эмацыянальнасць — ад мамы. Мастак без эмоцый — халодны, нецікавы людзям. Калі я пішу, я ўсімхаюся, часам плачу — такі напал эмоцый...*

Сёлётняй восенню Ніель Іванаўна завяршыла двухгадовую вандроўку з выстаўкай па малых гарадах Беларусі, як таго і належала чакаць, у родным Полацку. Палачане любяць сваю цудоўную мастачку. У Полацкай карціннай галерэі яе творы займаюць асобны пакой, а падчас свята беларускага пісьменства адкрылася персанальная выстаўка Шчаснай. Удзячыня зямлякі

кончыла з пахвальным лістом сямігодку, па настойлівай парадзе мастака Сяргея Каткова паступіла ў Мінскае мастацкае вучылішча, далей працягнула вучобу ў Ленінградскай акадэміі мастацтваў (інстытут імя І.Рэпіна) на факультэце жывапісу. Тут сустрэла каханне, выйшла замуж за студэнта архітэктурнага факультэта Сяргея Неўмывакіна. Пасля акадэміі разам з мужам жыла і працавала ў Сярэдняй Азіі. У Душанбе засталася яе роспісы, мазаікі, вітражы, якімі маладая мастачка аздобіла дом мадэляў, новыя будынкі магазінаў, а таксама кінатэатр "Электрон" у г. Нурэку. У 1965 годзе Ніель Іванаўна вярнулася ў Мінск.

Выдатніца, яна прывыкла заўсёды ўсё рабіць на "пяць з плюсам". Яна ўмела перамагаць. Але ж у асабістым жыцці ўдача ёй здаралася. Жыццё з першым мужам не складалася. А калі іхняй дачушцы Лада было тры гады, Неўмывакін пакінуў сям'ю. Лада Шчасная закончыла Мінскае мастацкае вучылішча, Беларускае акадэмію мастацтваў, член Саюза мастакоў Беларусі, старшы выкладчык БДУ культуры. Ніель Іванаўна дзеліцца навінамі пра справы дачкі. Вось новая карціна Лады Шчаснай, а гэты аўтапартрэт — ранейшая праца, тут Лада першы раз усміхаецца пасля цяжкай хваробы і разрыву з мужам, якія абрынуліся на яе пасля нараджэння дачкі, Нікі. У перасоўнай выстаўцы па малых гарадах Беларусі прымала ўдзел і Лада — мастачкі Шчасныя, маці і дачка, дзве жанчыны-творцы былі разам.

Узіраюся ў партрэты родных для Ніель Іванаўны мужчын: бацькі — Івана Сымонавіча, першага мужа — Сяргея Неўмывакіна, другога мужа — Сяргея Красікава. У гэтых партрэтах адказы на адвечнае "чаму ж так адбылося?", мастачка раскрыла характары, унутраны свет, духоўную сутнасць, драматызм лёсу кожнага з іх. У Шчаснай свой падыход да партрэта, не выкладзены ні ў якім з падручнікаў. Партрэт у яе — гісторыя чалавека. З другім мужам, Сяргеем Паўлавічам, разам ішлі па жыцці болей за 30 гадоў. Ён паэт, быў шчодры на вершы і кветкі. Нават цяпер дашылае лісты з вершамі, бо сардэчная повязь аказалася мацней за бытавыя абставіны, ва ўгоду якім мужчына на схіле веку можа пакінуць сваю музу.

А вось карціна "Мая сям'я": у сувоі святла і часу яны ўтрох — Ніель Іванаўна, дачка Лада і ўнучка Ніка. Якія яны прыгожыя! Але ж няма на сямейным партрэце мужчын, нібыта вынішчаны вайною...

"Я — АБСАЛЮТНЫ СТВАРАЛЬНІК"

Ніель Іванаўна падзяляе людзей на стваральнікаў і разбуральнікаў. Стваральнікі мастацтва — тыя, хто не разбурае матэрыю і сілкуе душу, яны праз матэрыяльны свет могуць станоўча ўздзейнічаць на гледача.

— *Я — абсалютны стваральнік. Лічу, што душа чалавека знаходзіцца ў матэрыяльным целе, і сродкамі матэрыяльнага свету я размаўляю з гледачом. На жаль, сёння некаторыя творцы сталі на шлях разбуральнікаў. І яшчэ ў мяне адзін боль — "унітазнае" мастацтва. Такі мастак падыходзіць да Мальберта з думкай: мне трэба зарабіць 100 далараў, я намайло і прадам карціну, куплю харчоў... Я ж заўсёды працу мастака разумела так: калі ты пішаў карціну, то яна павінна быць асаблівай, у ёй будзе думка найцікавая, форма незвычайная, яна ўзбагаціць разуменне прыгожлага. Мастацтва ўздзімае жыццё зямное да нябесных вышынь. Я не займаюся бізнесам і на сваіх карцінах не зарабляю. У мяне, калі прызначылі пенсію, быт стаў больш спакойны: на хлеб хапае, чаго хвалявацца? Ёсць майстэрня, кватэра. Толькі працуй! Распачата 50 карцін, а творчых задумаў — сотні.*

Ніель Іванаўна ўмеє спалучаць эксперымент і традыцыю — як у мастацтве, так і ў жыцці. Яе творчасць цікавіла людзей, у майстэрню зачасцілі госці. Урэшце, яны проста перашкаджалі працаваць. І тады Ніель Іванаўна вырашыла: няхай прыходзяць, але раз на тыдзень, у сераду. "Серады ў Шчаснай" сталі традыцыйны. У майстэрні пры ўваходзе гасцей сустракае незвычайнае крэсла, зробленае з цэльнага кавалка дрэва — з камчацкай каменнай бярозы. Ніель Іванаўна аднойчы ўбачыла гэты выраб на выстаўцы ў Маскве і так захапілася, што ў дадатак да грошай, якіх не хапала, каб выкупіць крэсла, адала афортны стаяк.

— *Мае ініцыялы і прозвішча даюць утварэнне — "Н.І.Шчасная", і за мною па жыцці ідзе як "шчасная", так і "нішчасная" доля. Нічога мне давалася лёгка і радасна, кожная добрая задума натыхалася на перашкоды. У гэтым сэнсе я "нішчасная". Але ж я прыкладвала намаганні і перамагала — тады была "шчасная". Цяпер у мяне таксама ёсць вялікая задума: стварыць у Мінску музей аўтапартрэта і партрэтаў беларускіх мастакоў. Гэта быў бы цікавейшы і вельмі патрэбны музей. Аўтапартрэты ёсць, бадай, у кожнага мастака, яны захоўваюцца дома, бо такія работы звычайна не прадаюцца. Мастакі маглі б перадаць іх у архіў. Асабліва мне хочацца далучыць да гэтай справы мастакоў, якія не маюць званняў, славы, але ж людзі таленавітыя, ціха сабе працуюць, пішуць — і яны сам-насам, на адзіноце. Дзесцігоддзе я настойліва даводжу гэту ідэю, шукаю памяшканне, і калі мяне зразумеюць, дапамогуць і музей з'явіцца — я адчуваю сябе шчасливай!*

Гутарыла Ала КАНАПЕЛЬКА

Пятрусь Макаль

МАЙСТЭРНЯ

Н. ШЧАСНАЯ

*Я ведаю,
што характэрна не згіне,
Пакуль тваё святло прадзе
і тчэ...
І ты мне зноў нагадваеш,
багіня! —
Аб тым,
што свет не створаны яшчэ...
Аб цудадзейным дотыку рукі
Спрадвеку тужыць
россып шчырых фарбай,
Якія прагнуць стаць
сузор'ем скарбай, —
Прыходзьце, не жарудзьце,
мастакі!
Хто, як не ты,
жыццю вясёлку верне,
Што страчана
ў бяздонні цемнаты?
Я ведаю цяпер, што свет —
майстэрня,
Дзе чарадзейна валадарыш ты...*

ШАНАВАЦЬ ПАМЯЦЬ

Сёлета 20 кастрычніка споўнілася 120 гадоў з дня нараджэння Вацлава ЛАСТОУСКАГА (1883—1938), беларускага гісторыка і публіцыста.

Ён працаваў у газетах "Наша ніва", "Гоман", у часопісе "Крывіч". Быў сябрам Беларускай сацыялістычнай грамады, партыі беларускіх эсэраў, узначальваў Раду міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі працаваў дырэктарам Беларускага дзяржаўнага музея, быў акадэмікам і сакратаром Акадэміі навук. Выдаў "Кароткую гісторыю Беларусі" (Вільня, 1910), некалькі іншых прац па беларускай гісторыі. Прапагандаваў тэорыю "залатога веку". Склаў і выдаў "Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік" (Коўна, 1924). Быў рэпрэсаваны і засланы ў Саратаў. Там працаваў у бібліятэцы. Атрымаў вышэйшую меру пакарання. Пасля яго засталіся не толькі навуковыя работы, але і літаратурныя творы — апавяданні, абразкі, гістарычная аповесць "Лабірынты". Рукіпісныя матэрыялы В. Ластоўскага захоўваюцца ў дзяржаўных і прыватных сховішчах. С.С.

ЯК ПРЭМ'ЕРА... ПРАЗ 50 ГАДОЎ

Пяцьдзесят гадоў ідзе на беларускай сцэне геніяльная опера Д. Вердзі "Аіда", і здаецца, працягваецца сцэнічнае жыццё яе пастаноўшчыкаў — дырэктара Льва Любімава, рэжысёра Ларысы Александровіч, мастака Сяргея Нікалаева. У 1993-м беларускія артысты паказалі "Аіду" на гастролях у Іспаніі, сёлета — у Германіі. А 300-ты спектакль адбыўся 11 кастрычніка.

Упершыню выступіла ў партыі Аіды саістка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі Ніна Шарубіна. Публіка літаральна асыпала яе праціглымі апладысмантамі. Пакарый цудоўны голас артысткі, абалынае, сцэнічнае. За параўнальна невялікі час працы ў труп яна стварыла шэраг цікавых оперных вобразаў — Іланты, Лізы (у оперы П. Чайкоўскага "Іланта"), "Пікавая дама", Нэды ("Паяц" Р. Леанкавала), Амелі ("Баль-маскарад" Д. Вердзі), Чыя-Чыя-сан ў аднайменнай оперы Д. Пучыні. Рэпертуар яе працягвае пашырацца.

Добра пасуе партыі Радамеса яркі голас Сяргея Франкоўскага, у рэпертуары якога ўсе вядучыя тэатровыя партыі спектакляў тэатра. Сёлетнім гастрольным летам яго выступленні ў партыі Радамеса ў "Аідзе" ў Германіі, Аўстрыі, па словах відэаочкаў, мелі вялікі поспех. І вось упершыню Сяргей Франкоўскі выступіў на сцэне роднага тэатра ў партыі Радамеса і таксама вельмі ўдала. У партыі Аманэсра дэбютаваў Андрэй Марозаў, які зрабіў свой унёсак у агульны поспех.

З імплэтам правялі свае партыі ў гэты вечар Наталля Руднева (Амнерыс) ды Алег Мельнікаў (Рамфіс). Упершыню кіраваў спектаклем "Аіда" гаюны дырэктар тэатра Вячаслаў Чарнуха. Аркестр пад яго кіраўніцтвам імкнўся адпавядаць аўтарскай задуме, вось толькі часам заглушаў спевакоў. Добрае ўражанне зрабілі незабыўныя вердзіўскія хоры.

Вера КРОЗ

Усё тут наша, толькі мы яму не свае.
З народнага

Жыццё Браніслава Туронка нагадвае знічку. Праляцела і згасла. Асвяціўшы толькі на момант неба зыркні і прывабным святлом. Святлом беларускай веры, праўды і неўміручасці духу. "Жыццё кароткае — Радзіма вечная", — гаварылі старажытныя рымляне. І ў гэтых словах заключаецца ўся квінтэсенцыя зямнога жыцця людзей, да катэгорыі якіх адносіўся і Браніслаў Туронак. У свой час Аляксандр Уласаў пісаў: "Усе павадыры нашы на беларускай справе кар'еры не зрабілі. Жыццё іх горкае, мучаніцкае і ідуць яны не па кветках, але па калючках". Гэтыя словы па праву адносяцца і да нашага героя. Штрафы, канфіскацыі, пераследы, турмы суправаджалі ўсю ягоную нядоўгую зямную дарогу. Часта судзілі ні за што. Проста так. Каб скарыўся, зламаўся, нарэшце, здаўся. Але не дачакаліся. Навечна застаўся чалавекам, асобай, грамадзянінам, тым і цікавы нам, яго нашчадам.

Нарадзіўся Браніслаў Туронак 22 чэрвеня 1896 года ў фальварку Пестуны недалёка ад мястэчка Новага Пагоста Дзісенскага павета ў сям'і арандатара. Сям'я на той час складалася з трох душ. Бацька, Сцяпан і Канстанцыя, і старэйшы брат Уладзіслаў. У 1900 годзе Туронкі перабраліся ў Янопаль, дзе бацька пачаў арандаваць фальва-

вы. Дома заўсёды размаўлялі па-беларуску і, не звяртаючы ўвагі на час і каталіцкае веравызнанне, лічылі сябе беларусамі. Але тут, на чужыне, "дзе і паветра чужое, і дыхаецца не так", адарванасць ад дому, ад Радзімы заўсёды выклікае абвостранае пачуццё любові да страчанага. Адбылася пакутлівае вяртанне да сваёй мовы, культуры, да Беларусі. Уплывалі на такое вяртанне і некаторыя нацыянальныя і культурныя дзеянні, якія апынуліся ў той час у Яраслаўлі. А гэта Радаслаў Астроўскі, драматург Васіль Гарбацэвіч ды іншыя. Там жа вучыўся ў юрыдычнай ліцэі і Максім Багдановіч, які неаднойчы наведваў беларускія зборкі, дзе ставіліся спектаклі, чыталіся рэфераты па гісторыі і культуры Беларусі, спяваліся беларускія народныя песні. Ды і час быў спрыяльны. Усе нацыянальнасці тагачаснай Расійскай імперыі, гэтай "турмы народаў", адчуваючы непазбежнасць краху царскай дэспатыі, пачалі актыўна гуртавацца, ствараць свае арганізацыі, таварыствы, суполкі. Не засталіся ў баку і беларусы.

На Радзіму Браніслаў Туронак вярнуўся пасля лютаўскай рэвалюцыі перакананым беларусам і актыўным грамадскім дзеячам. І адразу ўключыўся ў працу. Ужо ранней восенню 1917 года, згуртаваўшы вакол сябе некалькі мясцовых інтэлігентаў, ён з іх дапамогай арганізаваў 15 пачатковых беларускіх школ, якія праіснавалі да прыхо-

Уладзіслаў Казлоўскі, Янка Бялькевіч, Вера Матэйчук. У свой час беларускі гісторык з Польшчы Юрка Туронак пісаў: "Гэты настаўніцкі курс быў не толькі месцам павышэння педагагічных кваліфікацый настаўнікаў, але і своеасаблівай школай грамадскіх дзеячаў, а нават партыйнай "біржай". Найбольшую актыўнасць праяўлялі тут эсэры, дзейнічалі народнікі, хадэкі". Што датычыць Браніслава Туронка, то ён пэўнай сімпатый да той ці іншай партыі не меў, лічачы, мусіць, агульнанацыянальную працу важней за вузкапартыйную, аднабокую. Ды і па характары быў не падобны да партыйнага дзеяча. Заўсёды вяслёды, камунікабельны. Любіў пажартаваць, пасмяяцца. Стараўся не прапусіць "ніводнай танцавальнай вечарыні", апраўнаўся проста, але з густам. Быў крыху вышэй за сярэдні рост, статны, прыгожы. Сапраўдны беларускі засцяпаны шляхціц у лепшым сэнсе гэтага слова.

А ў гэты час у Вільні адбылася не абы-якая падзея. Дэкрэтам Язэпа Пілсудскага ад 28 жніўня 1919 года ў Вільні быў адчынены ўніверсітэт, названы ў гонар Стэфана Баторыя, караля польскага і Вялікага князя Літоўскага. Урачыстае адкрыццё адбылося 11 кастрычніка таго ж года. Студэнтамі сталі 547 чалавек, з іх 351 былі прынятыя стала, а 196 — вольнымі слухачамі, бо не мелі закончанага сярэдняга адукацыі. Рэктарам стаў Міхал Сядлецкі. Але нармальнай працы перашкодзілі польс-

ЖЫЦЦЁ, ЯК ЗНІЧКА...

рак, які належаў пану Уладзіславу Козел-Пакрэўскаму. Гэта было даволі глухое, закінутае, пустаельнае месца. У Янопалі сям'я пабольшала. Акрамя двух сыноў, нарадзіліся яшчэ тры дачкі: Фартуната, Антаніна ды Агнешка. Але і тут па невядомай прычыне Сцяпан Туронак доўга не затрымаўся. У 1908 годзе сям'я пераязджае ў недалёкую Яцкоўшчыну, дзе Туронкам давалася пражыць пяць наступных гадоў. І толькі пасля гэтага сям'я зноў вяртаецца на ранейшае месца арэнды ў дарагі і любімы Янопаль.

Як па тым часе, дык жылі Туронкі даволі заможна. Мелі пяць коней, дваццаць кароў, ды іншай жывёліны хапала. Сам гаспадар "шыў боты, рабіў бочкі, ведры ды іншыя хатнія прылады і гаспадарчае абсталяванне". Жылося ў прынцыпе нядрэнна, але даводзілася шмат працаваць, каб утрымаць гаспадарку на належным узроўні. Не заставаўся ў баку ад работы і дзеці, а іх на той час на двух хлопчыкаў паболела. У 1909 нарадзіўся Ігнат, а праз сем гадоў Віцька.

Нягледзячы на тое, што ў сям'і ашчаджалася кожная капейчына (ды і пара рабочых рук), тым не менш, Сцяпан Туронак стараўся, каб дзеці атрымалі адпаведную адукацыю і выйшлі ў людзі. Напрыклад, старэйшы сын Уладзіслаў скончыў 4 класы народнага вучылішча, а дачка Фартуната — пачатковую школу — і збіралася паступаць у гімназію. Але асабліваю цягу да навукі праяўляў Броньось. Па некаторых, часта супярэчлівых, звестках вядома, што скончыў ён шасцікласнае народнае вучылішча ў Новым Пагосце. Затым была вучоба ў Віленскай васьмікласнай прыватнай гімназіі, якая існавала пры Таварыстве распаўсюджвання сярэдняй адукацыі. Плата за навуку была невялікая і складала недзе 150 рублёў у год. Але і такія грошы былі патрэбныя ў гаспадарцы, таму часткова апеку над Броньосем узяў яго дзядзька — каталіцкі святар Ігнацы Туронак.

Але далейшую ягоную вучобу перарвала першая сусветная вайна. У 1915 годзе фронт наблізіўся да Вільні. Дзякуючы дапамозе дзядзькі Браніслаў Туронак быў уключаны ў групу моладзі, якая выехала спачатку ў Віцебск, а потым у Яраслаўль. Тут, у гэтым старым рускім горадзе, ён скончыў гімназію і атрымаў атэстат сталасці.

Хутчэй за ўсё, менавіта тут, у Расіі, і з'явілася ў душы маладога Браніслава Туронка кроўнае пачуццё прыналежнасці да беларускага народа. Хоць, праўда, для гэтага і раней былі падста-

ду палякаў у 1919 годзе. Але самога праца вясковага настаўніка не прываблівала. Яшчэ жывучы ў Яраслаўлі, ён паслаў прашэнне і дакументы для паступлення на юрыдычны факультэт Харкаўскага ўніверсітэта. Запрашэнне на вучобу атрымаў у пачатку кастрычніка 1917-га года і адразу выехаў у Харкаў. Але правучыўся там нядоўга, усяго некалькі тыдняў. Пачалася кастрычніцкая рэвалюцыя, а за ёй люта-грамадзянская вайна на Украіне. Вучобу на няпэўны час вымушаны быў адкласці і вярнуцца на Беларусь.

На Дзісеншчыну вярнуўся позняй восенню таго ж года. Настаўнічаў. Спачатку ў беларускай школе ў Більдзюгах, а затым у Новым Пагосце. Навязаў добрыя сяброўскія стасункі з ксяндзом Адамам Станкевічам — лідэрам беларускіх хадэкаў — якія не прыпыніліся да канца жыцця. Беларуская Хрысціянская Дэмакратыя (БХД), альбо, інакш кажучы, хадэцыя, была найбольш уплывовай тагачаснай незалежнай партыяй. Мела моцныя ўплывы і на каталіцкае насельніцтва Дзісеншчыны. У шэрагах партыі знаходзілася значная колькасць каталіцкіх святароў, сярод якіх найбольш аўтарытэтным быў Адам Станкевіч. Гэтае сяброўства і вызначыла ў далейшым палітычныя сімпатый і грамадзянскія перакананні Браніслава Туронка.

У лютым 1918 года Дзісеншчыну захапілі немцы, затым прыйшлі бальшавікі, а за імі палякі. І кожны стараўся ўсталяваць тут сваю ўладу і застацца навечна. Пры гэтым не лічыліся ні з жаданнямі мясцовага насельніцтва, ні з яго патрабаваннямі. Але, на шчасце, прага да жыцця брала верх. Браніславу Туронку карцела вучыцца далей. Яго цягнула, прываблівала, спакушала старажытная Вільня.

Прыехаўшы ў Вільню, Браніслаў Туронак адразу навізаў кантакты з Адамам Станкевічам. Якраз у гэты час адчыніліся першыя Беларускія настаўніцкія курсы. Слухачы іх атрымлівалі бясплатнае харчаванне, мелі магчымасць паглыбіць свае веды ў галіне беларусазнаўства ды і завязаць асабістыя кантакты з аднадумцамі. Улічваючы той факт, што Браніслаў Туронак сам калісьці настаўнічаў, то паступаць яму на тыя курсы не складала цяжкасцяў. Кіраўніком тых курсаў быў Янка Станкевіч, стрыечны брат ксяндза Адама, а выкладчыкамі Максім Гарэцкі, Вацлаў Ластоўскі, Клаўдзіюш Душ-Душэўскі, Міхал Кахановіч ды іншыя. Разам з Браніславам Туронкам на гэтых курсах займаліся некаторыя дзеячы, якія пакінулі адметны след у новай гісторыі Беларусі. Напрыклад,

ка-савецкія баявыя дзеянні летам 20-га года. Вучоба была здэмаралізавана. Кіраўніцтва ўніверсітэта выехала спачатку ў Варшаву, а затым у Познань. У Вільню ўвайшла Чырвоная Армія. Але ненадоўга. Пацярпеўшы сакрушальную паразу пад Варшавай ужо ранней восенню 1920 года, бальшавікі вымушаны былі пакінуць нашу старадаўнюю сталіцу, а 9 кастрычніка таго ж года Вільню занялі польскія (літоўска-беларускія) палкі генерала Люцыяна Жэлігоўскага. Пачалася амаль 20-гадовая польская акупацыя Заходняй Беларусі.

У студзені 1921 года была адноўленая праца Віленскага ўніверсітэта. Ягоным студэнтам стаў і Браніслаў Туронак. Па ўспамінах жонкі вядома, што атрымаў ён студэнцкае пасведчанне пад нумарам 6, а гэта значыць, што быў Браніслаў "адным з першых студэнтаў адноўленага ўніверсітэта". Ужо тады сярод студэнтаў была даволі ладная беларуская група, якая ў снежні 1921 года аформілася ў Беларускае студэнцкае саюз (БСС). Яго арганізатарамі былі Браніслаў Туронак, Антон Абрамовіч, Францішак Пяткевіч, Тодар Куніцкі і Мікалаі Марцінчык. Усе яны былі студэнтамі медыцынскага факультэта. Старшынёй быў абраны Антон Абрамовіч. Сваю галоўную задачу БСС бачыў у абуджэнні нацыянальнай свядомасці сярод беларускага студэнцтва, яго кансалідацыі і грамадскай актыўнасці. Пры Студэнцкім саюзе пачалі працаваць культурна-асветная, навуковая і выдавецкая секцыі і бібліятэка. А ў

сакавіку 1922 года быў заснаваны часопіс "Наш Шлях", як перыядычны орган БСС. Рэдактарам і выдаўцом стаў Браніслаў Туронак. На старонках "Нашага Шляху" друкаваліся Наталля Арсеннева, Зоська Верас, Мікола Марцінчык ды іншыя. Пад псеўданімам С. Радзіміч выступаў сам рэдактар. Толькі, на жаль, праіснаваў часопіс да 1923 года. Ды і выйшла яго ўсяго тры нумары. Але след у гісторыі беларускага перыядычнага друку пакінуў істотны і варты пашаны. Недзе ў сярэдзіне лістапада 1923 года адбыўся агульны сход студэнтаў-беларусаў Віленскага ўніверсітэта, які выбраў новае кіраўніцтва Беларускага студэнцкага саюза. Ягоным старшынёй стаў І. Лабанец, а сябрамі ўправы А. Зянюк, Т. Куціцкі і М. Марцінчык. Пасаду скарбніка заняў Браніслаў Туронак. У той час арганізацыя знаходзілася ў памяшканні Цэнтральнай беларускай школьнай рады, якая размяшчалася на Віленскай вуліцы.

А жыць у Вільні Браніславу Туронку было цяжка. З матэрыяльнага пункту гледжання. Яшчэ перад паступленнем ва ўніверсітэт ён выказаў жаданне атрымаць стывендыю і месца ў інтэрнаце. Але жыць давялося на прыватных кватэрах. За жыллё плаціў "часткова грашыма, а часткова сушонамі баравікамі", якія падвозілі з дому родных. Прышлося і галадаць. Час быў цяжкі, а з прадуктамі ў Вільні было не вельмі добра. Нягледзячы на розныя цяжкасці, ад грамадскай працы не ўхіляўся, за што карыстаўся вялікім аўтарытэтам сярод беларускага студэнцтва. Быў яго неафіцыйным лідэрам. У свой час адзін з сяброў Браніслава Туронка пісаў: "Гэта быў чалавек дадатны ў кожным сэнсе, свядомы беларус, апалітычны, спакойны, беззаганны сябра, культурны, працавіты. Ён добра вучыўся і, лічы, кожны дзень быў у памяшканні БСС. Адным словам, калі б усе людзі былі як Браніслаў Туронак, то быў бы рай на зямлі". Паважала яго і старэйшае грамадзянства. Хоць у той час ён не з'яўляўся сябрам якой-небудзь беларускай палітычнай партыі, але незалежнам быў прынцыповым. Сваё жыццёвае і палітычнае крэда выказаў у артыкуле, які быў змешчаны ў 1923 годзе ў "Нашым Шляху": "Наша арыентацыя — гэта не арыентацыя на Польшчу, Расею, Літву ці кагось іншага, а на беларускі народ". У лістападзе 23-га абраны сакратаром Беларускага таварыства помачы ахвярам вайны, дзе старшыняваў ксёндз Адам Станкевіч. З'явіліся і новыя абавязкі. У канцы снежня таго ж года Браніслаў Туронак быў абраны рэдактарам вельмі папулярнай у тыя гады беларускай газеты "Крыніца". Гэтае выданне прызначалася, у першую чаргу, для беларусаў-католікаў і было перыядычным органам БХД. Друкавалася газета паралельна лацінчным і кірылічным шрыфтам, а фінансавую дапамогу атрымлівала ад беларускіх каталіцкіх святароў і эміграцыйнага ўрада В. Ластоўскага з Коўна. Хоць рэдактарства Б. Туронка працягвалася нядоўга, недзе каля двух гадоў, але папсаваных нерваў і розных турбот для яго хапіла. Дастаткова згадаць толькі некаторыя факты. Так, з дваццаці нумароў, выпушчаных пад яго рэдактарствам, дзевяць было сканфіскавана польскай палітычнай паліцыяй. Акрамя таго, у 1924 годзе ён быў прыцягнуты да судовай адказнасці і "ўзнагароджаны" значным грашовым штрафам. Але найбольшую непрыемнасць давялося яму перажыць пасля публікацыі ў газеце артыкула "Праўда аб Жодзішках". У ім, схваўшыся пад псеўданімам "Тамашні", Туронак апісаў страшэнныя ганенні, якія перажываў мясцовы ксёндз, вялікі беларускі патрыёт, айцец Вінцэнт Гадлеўскі з боку польскіх акупацыйных уладаў. І зразумелая рэч, што палякам гэта не спадабалася. У адну з майскіх начэй 25-га года Браніслаў Туронак быў арыштаваны, а нумар газеты з публікацыяй канфіскаваны дэфензівай. Давялося спазнаць і ўсю "справядлівасць" тагачаснага польскага правасуддзя. За праўду, сказаную ў артыкуле, Б. Туронак атрымаў два месяцы турэмнага зняволення і забарону ў будучым займаць пасаду рэдактара. Вось такая яна была, свабода па-польску!

За штудзённымі лекцыямі, актыўнай патрыятычнай дзейнасцю Браніслаў Туронак не заўважаў, як імкліва праляцеў час. І вось ужо 1924 год. Год развітання з ўніверсітэтам, сябрамі і выкладчыкамі, якіх паспеў палюбіць. Двухгадовую практыку адбываў на Віленшчыне, а 3 ліпеня 1926 года атрымаў дыплом доктара лекарскіх навук.

Працу доктара арганічна спалучаў з палітычнай і грамадскай дзейнасцю. А час быў цікавы. Набіралася сіла Грамада. Створаная "пад непасрэдным кіраўніцтвам КПЗБ", яна штурхнула больш звязала сваю дзейнасць з савецкім Мінскам, ставячы перад сабой канчатковай мэтай далучэнне Заходняй Беларусі да БССР, што не падабалася беларускім незалежнікам. І калі ўзнікла ідэя стварэння незалежнай парламенцкай партыі ў супрацьвагу Грамадзе, то Туронак быў сярод яе заснавальнікаў. Такая партыя была створана і называлася Беларуска-Сялянскі Саюз (БСС). 24 сакавіка 1926 года ў Вільні адбыўся I з'езд Сялянскага Саюза. Быў абраны яго Цэнтральны Камітэт у складзе: В. Рагуля (старшыня), Т. Куціцкі і Ф. Ярэміч (намеснікі), А. Більдзюкевіч (сакратар) і Б. Туронак (нам. сакратара). А крыху пазней, як прадстаўнік БСС, Туронак быў уведзены ў Беларуска-Нацыянальны Камітэт, які з'яўляўся своеасаблівым кардынуіючым цэнтрам усіх незалежніцкіх сілаў Беларусі. І ўвогуле тагачаснай актыўнасці Браніслава Туронка можна пазаіздросціць. Паглядзіце самі.

Калі ў выніку супрацоўніцтва БСС з БХД узнік Беларуска-інстытут гаспадаркі і культуры (БІГіК), то Браніслаў Туронак абіраецца старшынёй управы яго Віленскага аддзела. Пазней узначальвае Гандлёва-прамысловы банк, створаны БІГіКам. А ў 1928 годзе ён быў выплучаны кандыдатам ад Блока нацыянальных меншасцяў Польшчы ў Сейм. Толькі, на жаль, не перамог, а заняў другое месца. А яшчэ былі чытанні папулярных лекцыяў на гістарычныя, асветныя і медыцынскія тэмы. Ды і пісаў нямала. Напрыклад, у "Беларускім календары" за 1928 год можна прачытаць яго артыкулы "Аб сухотах" і "Дагляд над малым дзіцем". А ў 1928 годзе ў выдавецтве "Беларуская крыніца" выйшла яго кніга "Гігіена ўзгадавання дзіцяці". Была яна невялічкага фармату, налічвала 40 старонак друку ды набраная лацінчным шрыфтам. Але быў гэта, на жаль, апошні перыяд яго бурнай грамадскай дзейнасці.

Крыху раней, недзе ў 1926 годзе, на адным з беларускіх набажэнстваў, якія праходзілі ў касцёле Святога Мікалая, Браніслаў Туронак пазнаёміўся з прыгожай, вельмі інтэлігентнай дзяўчынай Марыяй Рэшац. Была яна роднай сястрой вядомага грамадскага дзеяча, знамага беларускага каталіцкага святара Язэпа Рэшаца. Праз нейкі час знаёмства перарасло ў каханне, а 31 студзеня 1928 года ў касцёле Святога Якуба адбыўся іх шлюб. І як ні дзіўна, але ён унёс істотныя змены ў далейшае жыццё Б. Туронка. Вясной таго ж года па невядомай цяпер прычыне ён пакідае Вільню і пераязджае ў глухое "жыдоўска-польска-літоўскае мястэчка" Дукшты. Што стала тут прычынай? Чаму ён, такі актыўны чалавек, пакідае Вільню, гэты цэнтр беларускага жыцця, і выяжджае ў своеасаблівую добраахвотную высылку? Не ведаю. Ды, напэўна, і ніхто ўжо не ведае і не даведаецца. У далейшым жыў Браніслаў Туронак звычайным жыццём местачковага лекара. Гадаваў дзяцей. А іх было ў яго трое. Дарэчы, усе сыны. Стараўся выхаваць іх патрыётамі. У хаце заўсёды размаўлялі на роднае мове, шанавалі родную кнігу, часопіс, газету, часта спявалі народныя песні. Пры магчымасці, дапамагаў беларускім арганізацыям фінансава. Так, неаднойчы, яго прозвішча значылася сярод ахвярадаўцаў на часопіс "Шлях моладзі". Істотную суму грошай унёс ён і на будаўніцтва надмагільнага помніка беларускаму пісьменніку Ядвігіну Ш. Былі і іншыя добрыя справы. Не забываліся пра яго і сябры. Іншым разам наведваліся Язэп Малецкі, Пётра Сергіевіч, Міхась Машара ды іншыя. Хто ведае, як склалася б жыццё Браніслава Туронка ў далейшым. Ды яшчэ напярэдадні Другой сусветнай вайны. Напэўна б, не найлепшым чынам. Але лёс распарадзіўся па-свойму. У час адной паездкі да хворага ён моцна прастудзіўся, а 19 верасня 1938 года яго не стала...

Жыццё Браніслава Туронка нагадвае знічку. Праляцела і згасла. Пакінула на зямлі толькі невялікі след ягонай прысутнасці. Тым не менш, след яго істотны і важкі, зыркні і вартасны. След чалавека, душа якога пакутавала за родны край, але, на вялікі жаль, была да канца не запатрабаваная ні гэтым народам, ні краем. І да таго нясцерпна балела і вярэдзілася.

Міхась КАЗЛОЎСКИ

ВЫСТАВЫ

МАЙСТАР-КЛАС ДОРЫЦЬ ПРЫГАЖОСЦЬ

Не кожны здольны ствараць прыгажосць. Што ж казаць — калі нават адразніваць сапраўдную прыгажосць ад моднай падробкі мы ўсё больш развучаемся.

Ну а навучыць ствараць прыгажосць — гэтае ўменне яшчэ больш рэдкае.

Напрыканцы верасня ў сталічным навучальным комплексе гімназія-каледж мастацтваў адбылася незвычайная імпрэза.

Яўген Саковіч — заслужаны настаўнік Рэспублікі Беларусь, чалавек, вядомы ў мастацкіх колах. Да 30-гадовага юбілею яго творчай і педагогічнай дзейнасці і да яго 55-годдзя было прымеркавана адкрыццё выставы, на якой можна пабачыць чудаўныя акварэлі самога Яўгена Саковіча і працы яго сённяшніх вучняў, трэцякласнікаў. Майстар-клас Яўгена Саковіча, аўтара праграм навучання, па якіх сёння займаюцца 65 школ з мастацкім ухілам, — дзесяць таленавітых дзяцей, дзесяць індывідуальнасцяў.

У адкрыцці імпрэзы ўзяў удзел Патрыярх экзарх усёй Беларусі, мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт, які неаднойчы наведваў гімназію-каледж і знаёміўся з працамі навучэнцаў. Уладыка падзякаваў Яўгену Саковічу за яго самаадданую працу, уручыў граматы, а юныя ўдзельнікі выставы атрымалі з рук Уладыкі маляўнічы буклет, які так і называецца — "Ствараем прыгажосць разам" і ў якім прадстаўлены творы Яўгена Саковіча і яго вучняў. Сваіго калегу, Яўгена Саковіча, павіншавалі народныя мастакі Беларусі Гаўрыіл Вашчанка і Май Данцыч, а таксама прарэктар Беларускай акадэміі мастацтваў М. Баразна. Віншаванні прагучалі і ад прадстаўнікоў беларускага парламента, ад раённага аддзела адукацыі, ад калектыву педагогаў гімназіі-каледжа і ад калектыву бацькоў. І, зразумела, ад вучняў — а іх у Яўгена Саковіча за 30 гадоў было вельмі шмат.

Л. ШНІП

ІМПРЭЗЫ

«ЧЫСТАЕ НЕБА» ПЕСЕНЬ

На тым тыдні наш заслужаны калектыв, Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам прафесара Міхала Фінберга даў тры дабрачынныя канцэрты ў Цэнтральным доме афіцэраў. Праграма называлася "Чыстае неба", складалася больш чым з трох дзесяткаў песень — як новых, так і створаных у мінулыя гады, папулярных у розны час. Аркестр выступаў перад вайскоўцамі. А прысвяціў ён сваю акцыю 60-годдзю вызвалення Беларусі ад гітлераўскай акупацыі.

Н. К.

НА ЗДЫМКУ: народны артыст Беларусі маэстра М. ФІНБЕРГ.

ФОТА В. СТРАЛКОЎСКАГА

ФАКТ

БЕЗ МУЛЯВІНА...

Стварэнне Нацыянальнага цэнтра музычнага мастацтва імя Уладзіміра Мулявіна амаль завершана. Плануецца, што ў новую гэтую структуру ўвойдуць усе калектывы Белканцэрта, што пры цэнтры будзе створана мастацкая рада і яго першая "зборная" праграма далучыцца да мастацкіх праектаў, прысвечаных 60-годдзю вызвалення Беларусі ад гітлераўскай акупацыі.

Рыхтуецца дэбютаваць і новы склад ансамбля "Песняры". Пакуль вядома, што яго першае публічнае выступленне мае адбыцца 29 кастрычніка, у канцэрце, прысвечаным 85-годдзю камсамола. А з чым выйдучь на сцэну "немулявінскія" спевакі ды музыкі? Хутка даведаемся...

Н. К.

На Беларусі працягваецца "Восень з польскай культурай". Амаль усе імпрэзы ды акцыі, якія ладжуцца пры чынным удзеле Польскага інстытута ў Мінску, адбываюцца ў бягучым квартале пад знакам гэтага фесту.

тэматычная: "Коні і коннікі". А 6 лістапада Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі запрасоў на архе-

афіша: канцэрт з твораў Ф. Шапэна ў выкананні маладых беларускіх піяністаў; сённяшні, 17 кастрычніка,

"ВОСЕНЬ" — ДА СНЕЖНЯ

алагічную выстаўку са збораў Музея археалогіі ў Познані. Яе назва інтрыгуе: "Газэпаход поўны археалагічных скарбаў". Экспазіцыя разгорнецца да 17 снежня.

Тэатралаў зацікавіць паведамленне пра тое, што ў Любліне, у выдавецтве ўніверсітэта імя М. Складуўскай-Кюры выходзіць зборнік сучасных беларускіх п'ес — твораў С. Кавалёва "Столлены д'ябал" (лістапад). А ў Віцебску, у Акадэмічным тэатры імя Якуба Коласа, 25 кастрычніка можна будзе паглядзець на спектаклі рэжысёра Л. Мондзіка "Гербарый" і "Вільготнасць" ("Пластычная сцена" Любінскага каталіцкага ўніверсітэта). На лістапад замоўлена прэм'ера спектакля "Кравец" паводле С. Мрожака ў Брэсцкім абласным тэатры драмы і музыкі.

Дарэчы, пра музыку. Багатая на яе аказалася сталічная кастрычніцкая

"Канцэрт немагчымых фігур" з удзелам польскіх джазменаў; праграма прадстаўнікоў Вроцлаўскай акадэміі музыкі.

Мінчукі, знаёмыя з творчасцю польскага спевака і ацёра А. Аходлы, змогуць патрапіць на прэм'еру яго новага праекта "Песні Гета" (супольная праца тэатра "Atelier" з Сопата і Мінск-Клезмер-Бэнда). Імпрэза мае адбыцца 10—17 лістапада.

А ў Віцебску, падчас XV Міжнароднага фестывалю камернай музыкі імя І. Салярцінскага (30 лістапада — 15 снежня), добра знаёмы ў нас Е. Станкевіч, старшыня Саюза польскіх кампазітараў (Кракаў), выступіць з цыклам лекцый.

І гэта яшчэ не ўсе, што плануецца і нядаўна ўжо здзейснена ў сферы польска-беларускіх культурных стасункаў на кастрычнік—снежань.

С. ВЕТКА

КІНАФАРМАТ 4x4

7 лістапада ў Мінску, праз два дні пасля сусветнай прэм'еры, распачнецца паказ трэцяй часткі легендарнага фільма братоў Ваучоўскіх "Матрыца. Рэвалюцыя". А пакуль, у апошнія дні кастрычніка, "Кінавідэапракат" парадуе мінскіх гледачоў цікавымі арт-хауснымі фільмамі ў чарговай падборцы "Кінафармату 4x4".

24 кастрычніка

"Бальзак і краўчыка-кітаянка" (кінатэатр "Бярэсце")

"Басейн" (кінатэатр "Аўрора")

"Ной — белая варона" (кінатэатр "Мір")

"Шануй бацьку свайго" (кінатэатр "Перамога")

25 кастрычніка

"Шануй бацьку свайго" (кінатэатр "Бярэсце")

"Ной — белая варона" (кінатэатр "Аўрора")

"Бальзак і краўчыка-кітаянка" (кінатэатр "Мір")

"Басейн" (кінатэатр "Перамога")

26 кастрычніка

"Ной — белая варона" (кінатэатр "Бярэсце")

"Шануй бацьку свайго" (кінатэатр "Аўрора")

"Басейн" (кінатэатр "Мір")

"Бальзак і краўчыка-кітаянка" (кінатэатр "Перамога")

Выходзіць з 1932 ГОДА
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Віктар
ШНІП

Рэдакцыйная рада:

Вольга
БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Алесь
ГАЎРОН —
адказны сакратар,

Людміла
РУБЛЕЎСКАЯ,

Уладзімір САЛАМАХА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,

вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны

рэдактар — 284-6673

намеснік галоўнага

рэдактара — 284-4404

адказны

сакратар — 284-6673

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-7965

письмаў і грамадскай

думкі — 284-7965

літаратурнага

жыцця — 284-7965

крытыкі

і бібліяграфіі — 284-7965

паэзіі і прозы — 284-7965

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно — 284-8153

выяўленчага

мастацтва — 284-7965

карэктарска — 284-8091

бухгалтэрыя — 284-6672

Тэл./факс — 284-84-61

Пры перадруку просьба
спасывацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 1607
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
15.10.2003 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыяна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 3914

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АНОНС

ДЗІЯЧЫ МУЗЫЧНЫ ТЭАТР
КАЗКА

У ТЮГУ... "КОШКІ"!

Пры канцы мая дзіцячы музычны тэатр "Казка" пад кіраўніцтвам Глеба Аляксандрава здзівіў сваю (і ці толькі сваю!) публіку першым на Беларусі паказам славутага мюзікла Э. Л. Узбера "Кошкі". Праўда, прэм'ера прайшла без адпаведнага такой нагодзе розгаласу. Пэўна, таму, што адбылася яна, можна сказаць, наўзбоч умоўнага сталічнага "тэатральнага праспекта" — у палацы "Золак", асяродку пазашкольнай работы Заводскага раёна, ці папросту — "на аўтазаводзе".

Цяпер жа "Кошкі" выпраўляюцца на своеасаблівыя гасцэтролі: 27 кастрычніка а 19-й гадзіне спектакль будзе паказаны ў ТЮГУ. Музычны кіраўнік, пастаноўшчык і дырыжор спектакля Г. Аляксандраў, галоўныя выканаўцы — юныя артысты тэатра "Казка" стварылі зусім адметную версію брадвейскай класікі XX стагоддзя, якая зацікавіць і дзятву, і спанатраных тэатралаў.

С. Б.

У СТАЛІЦЫ

ЗАЛА
КАМЕРНАЙ
МУЗЫКІ

пр. Ф. Скарыны,
44а

28 — Вечар вакальнай і фартэп'яйнай музыкі. Вольга Сотнікава (мецца-сапрана) і Таццяна Старчанка (фартэп'яна) выконваюць творы Баха, Моцарта, Расіні, Рымскага-Корсакава, Шумана, Шуберта, Шастаковіча, Шчадрына.

30 — Ансамбль салістаў "Класік-Авангард". Мастацкі кіраўнік У. Байдаў. Дырыжор Д. Зубаў (Санкт-Пецярбург). У праграме — Рэйха, Р. Вагнер, Кірхнер, Хіндэміт, Карэлі.

31 — Вакальная і арганная музыка. Выканаўцы — Наталля Бірэзіна (сапрана), Канстанцін Шараў (арган, клавесін). Творы Баха, Гендэля, Куперэна, Шумана, Шуберта, Грыга.

25, 26 — А. Астроўскі "Таленты і прыхільнікі" драматычная камедыя

28, 29 — Д. Кіліч "Мілы хлус", трагікамедыя

30, 31 — Э. дэ Філіпэ "Філумена Мартурана"

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне

Тэатр юнага гледача

вул. Энгельса, 26,

тэл. 226-12-43

24 (а 14-й гадзіне) — "Кот у ботах"

25 (а 11-й, 14-й гадзіне) — "Сястра мая Русалачка"

26 (а 11-й, 14-й гадзіне) — "Дарога на Віфлеем"

Эксперыментальная сцена

24 — "Апошняя дуэль"

25 — "Шляхі цароў"

Муниципальны тэатр "Дзе-Я?"

вул. Л. Чайкінай, 16,

тэл. 243-40-42

24 — Э. Растан "Рамантыкі"

25 (а 12-й гадзіне) — "Новыя прыгоды старых знаёмых"

ЦЫТАТА АФІШЫ

Міністр культуры РБ Леанід ГУЛЯКА: "Дзяржава заўсёды, я ўпэўнены, будзе датаваць культуру, дапамагаць нашым прафесійным калектывам, канцэртным арганізацыям, кінастудыі "Беларусьфільм". Культура не можа жыць толькі за кошт сваіх заробкаў".
"7 дзей", 11 кастрычніка 2003 г.

ВЫСТАВЫ

Сёння ў памяшканні Музея гісторыі кіно (вул. Свядлова, 4, тэл. 227-10-75) праходзіць выстава "Пазытывы аргумент", на якой прадстаўлены касцюмы і рэквізіт з найноўшага беларускага фільма "Анастасія Слуцкая". Нагадаем, што мастакамі па касцюмах у стужцы выступілі Алена Ігруша і Жанна Капуснікава.

АФІША КАСТРЫЧНІКА

Нацыянальны акадэмічны тэатр балета РБ

пл. Парыжскай Камуны, 1,

тэл. 234-06-66

24 — П. Чайкоўскі "Лебядзінае возера"

26 — К. Орф "Карміна-Бурана", Ж. Бізэ — Р. Шчадрын "Кармэн-сюіта"

29 — Ц. Пуні "Эсмеральда"

31 — А. Адан "Карсар"

Пачатак ранішніх спектакляў у 11.30, вячэрніх а 19-й гадзіне.

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя М. Горкага

вул. Валадарскага, 5,

тэл. 220-15-41, 220-39-66

24 — У. Шэкспір "Трагічная апоўвесьць пра Гамлета..."

25 — Д. Марота, Б. Рандоне "Сучасныя удой" (прэм'ера)

26 — А. Дудараў "Люці", меладраматычны дэтэктыў

28 — Ф. Рэньяр "Адзіны спадкаемца"

29 — М. Горкі (ню) "Дзівакі", праўдзівая гісторыя

30 — Д. Фо, Ф. Рамэ "Свабодны шлюб"

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне.

Малая сцена

26 — Я. Купала "Сон на кургане" (18.30)

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне.

Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Я. Купалы

вул. Энгельса, 7,

тэл. 227-17-17

25, 26 — У. Бутрамею "Страсці па Аўдзею"

29 — Я. Стэльмах "Каханне ў стылі барока"

30 — Д. Патрык "Дзіўная місіс Сэвідж"

Малая сцена

30 — Пэ дэ Хуан "Дом, дзе спяць прыгажуні"

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне

Беларускі Дзяржаўны маладзёжны тэатр

вул. Даўмана, 1,

тэл. 289-32-62

25 (а 12-й гадзіне) — "Брыдкае качаня"

25 — У. Шэкспір "Жарсці ў Віндзоры", камедыя

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне.

Беларускі Дзяржаўны маладзёжны тэатр

вул. Даўмана, 1,

тэл. 289-32-62

25 (а 12-й гадзіне) — "Брыдкае качаня"

25 — У. Шэкспір "Жарсці ў Віндзоры", камедыя

Пачатак спектакляў а 19-й гадзіне.

Тэатр-студыя кінаакцёра

пр. Машэрава, 13,

тэл. 223-08-11

24 — "Фантазіі паводле Гогаля", сатыра